

Dirbtinio intelekto aktas, atsižvelgiantis į žmonių su negalia poreikius

Dokumentą parengė: ENF dirbtinio intelekto politikos pareigūnas Kave Noori | 2024 m spalio mėn.

Dirbtinio intelekto akto įgyvendinimo jūsų šalyje stebėsenos vadovas

EDF pastangos skatinti ir stiprinti gebėjimus dirbtinio intelekto srityje nebūtų įmanomos be dosnių dotacijų, kurias gavome iš Europos dirbtinio intelekto ir visuomenės fondo.

European
Artificial Intelligence
& Society Fund

Turinys

Apie Europos negalios forumą	1
Šio priemonių rinkinio tikslas	1
Apie šią priemonių rinkinio versiją.....	1
Padėkos	1
Santrauka.....	2
1. DI akto apžvalga	4
1.1 DI akto įvadas.....	4
1.2 Kas yra reglamentas? Kaip jis įgyvendinamas?.....	4
1.3 Teisinis DI sistemų naudojimo pagrindas.....	5
1.4 Poveikis. Kaip DI aktas įtakoja žmones su negalia?.....	5
2. Rizikos kategorijų supratimas	6
2.1 Rizikos kategorijų apžvalga.....	6
2.2 Nepriimtina rizika.....	8
3. Didelės rizikos DI	10
3.1 Didelės rizikos DI duomenų bazė.....	10
3.2 Didelės rizikos DI prieinamumo reikalavimai.....	11
3.3 Šališkumas.....	11
3.4 Teisė gauti paaiškinimą.....	13
3.5 Didelės rizikos DI kategorijos.....	13
4. Ribota rizika	23
4.1 Apsauga nuo grėsmių žmonių sveikatai, saugumui ir demokratijai.....	24
4.2 Savanoriški elgesio kodeksai.....	25
4.3 Rekomendacijos ENF nariams.....	25
5. Nedidelės rizikos DI sistemos	26
6. Pagrindinės teisės, apribotos bandomosios aplinkos ir bandymai	27
6.1 Teisė skųstis.....	27
6.2 Aprobos bandomosios reglamentavimo aplinkos.....	27
6.3 Poveikio pagrindinėms teisėms vertinimai (PPTV).....	28
6.4 Bandymai realiomis sąlygomis.....	29
7. Papildomos priemonės: „Raginiai“	30
8. Valdymo struktūra	31

8.1	Pagrindines teisės ginančios institucijos	32
9.	DI akto įgyvendinimo stebėseną jūsų šalyje	33
9.1	Žmonių su negalia dalyvavimo svarba	33
9.2	Išsamus DI akto įgyvendinimo grafikas:.....	34
9.3	Ką reikia atlikti? (Veiksmai, kurių reikia imtis siekiant įgyvendinti DI aktą nacionaliniu lygmeniu)	34
9.4	Rekomendacijos ENF nariams	35
10.	DI akto trūkumų vertinimas	37
10.1	Pasirinkimas kurti teisės aktus remiantis rizika, o ne teisėmis.....	37
10.2	BPDI ir nedidelės rizikos DI prieinamumas	38
11.	Žodynelis.....	39
12.	Dokumento sudarytojų sąrašas	45

Apie Europos negalios forumą

Europos negalios forumas yra nepriklausoma nevyriausybinė organizacija, ginanti šimto milijonų europiečių su negalia teises. ENF – tai unikali platforma, vienijanti žmonėms su negalia atstovaujančias organizacijas iš visos Europos. ENF vadovauja žmonės su negalia ir jų šeimos nariai. Jie išreiškia tvirtą ir vieningą žmonių su negalia nuomonę visoje Europoje.

Šio priemonių rinkinio tikslas

Šiame priemonių rinkinyje yra pateikiamos gairės ir suteikiama pagalba Europos Sąjungoje esančioms žmonių su negalia organizacijoms. Pagrindė jis yra skirtas ENF nariams, tačiau visos žmonių su negalia organizacijos yra skatinamos palaikyti dirbtinio intelekto pritaikymą žmonėms su negalia.

Jame yra paaiškinama, kaip galima prisidėti prie dirbtinio intelekto akto (toliau – „DI aktas“) įgyvendinimo ir stebėsenos bei kaip ginti žmonių su negalia teises ir interesus dirbtinio intelekto (toliau – „DI“) srityje.

Apie šią priemonių rinkinio versiją

Tai yra 1-oji šio priemonių rinkinio versija, kuri buvo parengta, remiantis DI aktu, t. y. 2024 m. rugpjūčio mėn. Europos Sąjungoje įsigaliojusi įstatymu. Nors DI aktas jau yra priimtas, kai kurias jo detales vis dar reikia tikslinti. Europos Komisija paskelbs gaires ir deleguotuosius aktus, kuriais bus papildytos ir paaiškintos tam tikros DI akto nuostatos. Jais galima pakeisti kai kuriuos žmonių su negalia organizacijoms aktualius klausimus. Kai tai įvyks, šį priemonių rinkinį atnaujinsime. Norime jums pateikti išsamiausią ir naudingiausią informaciją.

Padėkos

Europos negalios forumas (ENF) norėtų padėkoti visoms žmonių su negalia organizacijoms, mūsų informacinių ir ryšių technologijų (IRT) ekspertų grupei bei kitiems asmenims už jų atsiliepimus apie šį priemonių rinkinio projektą. Taip pat dėkojame asociacijos [„European Digital Rights \(EDRi\) pagrindinės grupės](#) žmogaus teisių ir skaitmeninių teisių organizacijų koalicijai už jų palaikymą, mums ginant žmogaus teises skaitmeninėje erdvėje.

Santrauka

Europos negalios forumo priemonių rinkinyje yra pateikiamos gairės žmonių su negalia organizacijoms dėl Europos Sąjungos Dirbtinio intelekto akto („DI akto“) įgyvendinimo ir stebėsenos jų atstovaujamoje ES šalyje.

Priemonių rinkinyje yra pateikiama išsami DI akto apžvalga, pabrėžiant svarbius žmonių su negalia teisių skirsnius.

Joje pateikiamos praktinės gairės, padedančios geriau susigaudyti teisėkūros procese, ir siūlomos veiksmingos žmogaus teisių gynimo strategijos, skirtos užtikrinti, kad būtų atsižvelgta į žmonių su negalia perspektyvas, kuriant ir įgyvendinant nacionalinę DI politiką.

Šis priemonių rinkinys yra laikomas kintančiu dokumentu, kuris bus papildytas nauja informacija vos tik jai pasirodžius. Būdami informuoti ir imdamiesi aktyvių veiksmų, galime sukurti įtraukią DI aplinką, kuri būtų naudinga visiems žmonėms, įskaitant turinčius negalią. Mes pasikliaujame jūsų dalyvavimu ir atsiliepimais, siekdami užtikrinti, kad DI aktas būtų įgyvendinamas, atsižvelgiant į žmonių su negalia poreikius.

Svarbiausių žmogaus teisių gynimo veiksmų nacionaliniu lygmeniu apžvalga

1. Supraskite teisėkūros procesą ir jame dalyvaukite.

ENF nariai turėtų aktyviai dalyvauti teisėkūros procese, teikdami atsiliepimus ir pasiūlymus nacionalinėms institucijoms, kurios yra atsakingos už DI akto įgyvendinimą. Tai apima dalyvavimą viešose konsultacijose, pozicijos išdėstymo dokumentų pateikimą ir bendradarbiavimą su politikos formuotojais, siekiant užtikrinti, kad būtų atsižvelgta į žmonių su negalia poreikius ir teises.

2. Stebėkite DI akto įgyvendinimą.

ENF nariai turėtų stebėti DI akto įgyvendinimą nacionaliniu lygmeniu. Tai reiškia, kad reikia stebėti, kaip nacionalinės valdžios institucijos taiko DI akto nuostatas, ir užtikrinti, kad didelės rizikos DI sistemos atitiktų prieinamumo reikalavimus. Nuo 2026 m. rugpjūčio mėn. organizacijos galės stebėti ES didelės rizikos DI sistemų duomenų bazę, kad nustatytų jų valstybėje narėje naudojamą sistemas. Tai gali padėti megzti ryšius su kitomis pagrindines teises ginančiomis organizacijomis, siekiant surinkti ir priežiūros institucijoms pateikti parodymus apie neveikiančias sistemas.

3. Skatinkite prieinamumą ir šališkumo tikrinimą.

ENF nariai turėtų siekti, kad didelės rizikos DI sistemoms būtų taikomi privalomi prieinamumo reikalavimai, kaip tai yra numatyta DI akte. Tai reiškia užtikrinimą, kad DI kūrėjai laikytųsi darniųjų Europos prieinamumo standartų.

Be to, ENF nariai turėtų skatinti tikrinti, ar didelės rizikos DI sistemos nėra šališkos tam tikroms žmonių grupėms, siekiant išvengti žmonių su negalia diskriminacijos. Tai apima pareigą pasirūpinti, kad duomenys, kurie yra naudojami šioms sistemoms mokytį, patvirtinti ir išbandyti, būtų patikimi, saugūs ir nešališki.

4. Didinkite informuotumą ir švieskite suinteresuotuosius subjektus.

ENF nariai turėtų didinti informuotumą apie DI aktą ir jo poveikį žmonėms su negalia. Tai galima atlikti, rengiant praktinius užsiėmimus, seminarus ir viešas kampanijas, skirtas šviesiti suinteresuotuosius subjektus, įskaitant politikos formuotojus, DI kūrėjus ir visuomenę.

Taip pat labai svarbu mokytį ir ištekliams aprūpinti žmones su negalia bei jų šeimos narius, kad jie žinotų, kaip ginti savo teises dirbtinio intelekto srityje.

5. Pasinaudokite teise gauti paaiškinimą.

DI akte asmenims yra suteikiama teisė iš organizacijų, naudojančių didelės rizikos DI sistemas, gauti sprendimo paaiškinimą, jei jis jiems sukelia teisinius padarinius arba gali daryti neigiamą poveikį jų sveikatai, saugai arba pagrindinėms teisėms. ENF nariai turėtų apie tai informuoti žmones su negalia ir padėti jiems naudotis šia teise.

6. Bendradarbiaukite su kitomis pagrindines teises ginančiomis organizacijomis.

Mezgant ryšius su tokiomis kitomis pagrindines teises ginančiomis organizacijomis, kaip pacientų organizacijos, galima pagerinti pastangas, kurios yra dedamos ginant žmogaus teises. Kartu bendradarbiaudami ENF nariai gali rinkti parodymus ir priežiūros institucijoms teikti įrodymus apie DI sistemas, kurios neveikia taip, kaip numatyta.

1. DI akto apžvalga

1.1 DI akto pristatymas

DI aktas yra Europos Sąjungos reglamentas, kuriuo yra siekiama sukurti dirbtinio intelekto sistemų kūrimo, įgyvendinimo ir pritaikymo ES viduje taisyklių ir standartų sistemą. Jo pagrindiniai tikslai yra apginti pagrindines žmogaus teises, užtikrinti visuomenės saugumą ir skatinti pasitikėjimą DI technologijomis bei diegti naujoves.

1.2 Kas yra reglamentas? Kaip jis įgyvendinamas?¹

ES teisės aktai yra priimami įvairiais būdais. Jie gali būti išleidžiami reglamentų, direktyvų arba sprendimų forma.

- **ES reglamentas**, kaip ir DI aktas, automatiškai tampa kiekvienos ES šalies teisės aktu. Jis galioja visiems: vyriausybėms, įmonėms ir žmonėms, todėl kiekvienai šaliai nereikia išleisti savo teisės akto versijos.
- **ES direktyva** yra šiek tiek kitokia. Joje yra nustatomi tikslai, kuriuos turi pasiekti kiekviena šalis, tačiau ji leidžia kiekvienai šaliai nuspręsti, kaip priimti savo nacionalinius teisės aktus šiems tikslams pasiekti.
- **ES sprendimas** yra konkretus teisės aktas, kuris galioja tik tam tikriems asmenims arba organizacijoms. Pavyzdžiui, ES gali priimti sprendimą, kuris turės įtakos tik vienai įmonei ar konkrečiai žmonių grupei.

DI akto atveju, tai yra ES reglamentas. Tai reiškia, kad jis vienodai galioja visoms ES šalims. Tačiau DI aktu šalims yra leidžiama nustatyti savo taisykles tam tikrais klausimais. Pavyzdžiui, juo nustatomi apribojimai policijai naudoti veido atpažinimo technologijas, tačiau kiekvienai šaliai taip pat paliekama teisė nuspręsti, ar ji nori šią technologiją visiškai uždrausti.

Europos Parlamentas ir Europos Sąjungos Taryba gali priimti ES sprendimus kaip teisės aktus. Šie teisės aktai yra įstatymai, kurie lygiai taip pat galioja visiems, kaip ir reglamentai ar direktyvos.

Europos Komisija taip pat gali priimti sprendimus deleguotųjų ir įgyvendinimo aktų forma. Jie neturi teisės aktų statuso, bet yra laikomi dokumentais, kuriais yra paaiškinami arba įgyvendinami tokie galiojantys teisės aktai, kaip DI aktas. Europos Komisija paskelbs gaires, deleguotuosius ir įgyvendinimo aktus, kad

¹ „[Europos Sąjungos sprendimai | EUR-Lex](#)“ [peržiūrėta 2024 m. spalio 4 d.].

patikslintų ir papildytų atitinkamas DI akto dalis.

1.3 Teisinis DI sistemų naudojimo pagrindas

Daugeliu atvejų DI aktu organizacijoms (pavyzdžiui, įmonėms, ne pelno organizacijoms arba vyriausybinėms agentūroms) nesuteikiamas leidimas naudoti DI sistemas.

Tai labiau primena gaminių saugos įstatymą. Tai reiškia, kad juo yra **reglamentuojama, kaip galima naudoti DI po to, kai organizacijai jau yra leidžiama jį naudoti pagal kitus teisės aktus.**

Pavyzdžiui, DI akte policijos naudojama veido atpažinimo technologija yra priskiriama „didelės rizikos“ kategorijai, tačiau tai nereiškia, kad DI aktu policijai yra suteikiamas leidimas naudoti veido atpažinimo technologiją. Policija ją gali naudoti tik tuo atveju, jei tai yra aiškiai leidžiama pagal jos šalies įstatymus arba kitus ES teisės aktus. Gavus šį leidimą, DI akte yra nustatytos išorinės ribos, kurių neperžengdama policija gali naudoti technologiją, siekdama užtikrinti, kad ji būtų naudojama saugiai ir nepagrįstai nepažeistų piliečių teisių.

1.4 Poveikis. Kaip DI aktas įtakoja žmones su negalia?

DI akte yra nustatytos taisyklės, kuriomis siekiama užtikrinti, kad dirbtinio intelekto sistemos būtų naudojamos **saugiai ir etiškai**, ypatingą dėmesį skiriant žmogaus teisių apsaugai.

Tai ypač svarbu žmonėms su negalia ir kitoms marginalizuotoms grupėms, nes DI aktu yra siekiama **užkirsti kelią** tokiai **žalai**, kaip diskriminacija, nesąžiningas elgesys arba privatumo netekimas.

DI akte DI sistemos yra skirstomos į keturias rizikos kategorijas, priklausomai nuo to, kiek yra tikėtina, kad jos turės įtakos žmonių teisėms:

- **Nepriimtina rizika** yra priskiriama toms DI sistemoms, kurios yra laikomos pernelyg pavojingomis arba prieštarauja Europos vertybėms, todėl jos yra visiškai uždraustos.
- **Didelė rizika** yra priskiriama toms DI sistemoms, kurios yra leidžiamos, tačiau griežtai reglamentuojamos, kadangi gali daryti didelę įtaką žmogaus gyvenimo galimybėms (pavyzdžiui, sprendimams dėl jo įdarbinimo, paskolų jam suteikimo arba jo priėmimo į mokymo įstaigas).
- **(Ribotos arba vidutinės rizikos) bendrosios paskirties DI** yra laikomos tos DI sistemos, kurios yra naudojamos įvairioms užduotims atlikti ir kurios pasižymi mažesne rizika, tačiau joms vis vien yra taikomi skaidrumo reikalavimai.
- **Nedidelės rizikos arba nerizikingos** DI sistemos yra tos, kurios daro minimalų poveikį žmonių teisėms ir nereikalauja specialaus reglamentavimo.

Šios rizikos kategorijos galioja įvairiose gyvenimo srityse. Pavyzdžiui, švietimo srityje DI gali turėti įtakos, sprendžiant, kas bus priimtas į programą arba kaip bus vertinami studentai. Darbo vietose DI gali būti naudojamas priimant sprendimus dėl įdarbinimo arba vertinant darbuotojų veiklos rezultatus. Sveikatos priežiūros srityje DI padeda gydytojams nustatyti diagnozes ir priimti sprendimus dėl gydymo būdų. Migracijos ir teisėsaugos srityse DI gali būti naudojamas nagrinėjant prašymus dėl vizų išdavimo arba stebint viešąsias erdves. Kiekvienoje iš šių sričių DI aktu yra nustatomos griežtos taisyklės, skirtos apginti žmonių teises ir išvengti žalos.

DI akte taip pat yra reikalaujama, kad didelės rizikos DI sistemos būtų prieinamos visiems, įskaitant žmones su negalia, kaip tai yra aprašyta [16\(l\) straipsnyje](#). DI kūrėjai privalo nuo pat pradžių taikyti universalus dizaino principus, siekdami užtikrinti, kad šios sistemos būtų prieinamos ir kad jomis galėtų naudotis žmonės, turintys skirtingus gebėjimus ir poreikius.

80 konstatuojamojoje dalyje yra pabrėžiama Europos Sąjungos, kaip Jungtinių Tautų Neįgaliųjų teisių konvenciją (JT NTK) pasirašiusios šalies, teisinė pareiga apsaugoti žmones su negalia nuo diskriminacijos ir užtikrinti vienodas galimybes naudotis informacinėmis ir ryšių technologijomis. Joje taip pat yra pabrėžiama, kad reikia taikyti universalus dizaino principus, kad visiems būtų užtikrinta visapusiška ir vienoda prieiga, ypač atsižvelgiant į žmonių su negalia orumą ir įvairovę.

Apibendrinant, DI aktu yra siekiama užtikrinti, kad DI sistemos būtų kuriamos ir naudojamos taip, kad būtų apgintos visų žmonių, įskaitant turinčius negalią, teisės, užtikrinant, kad sistemos būtų sąžiningos, prieinamos ir nediskriminuojančios.

2. Rizikos kategorijų supratimas

DI aktas yra parašytas, remiantis **rizika grindžiamu požiūriu**. Jo nuostatos yra pagrįstos principu, kad kuo didesnė rizika kyla pagrindinėms teisėms, sveikatai ir saugai dėl konkrečios DI sistemos arba naudojimo atvejo, pavyzdžiui, naudojant DI įdarbinimo metu arba priimant sprendimą dėl valstybės išmokos skyrimo, tuo turi būti taikomos griežtesnės taisyklės.

2.1 Rizikos kategorijų apžvalga

3. Nepriimtina rizika

- **Kas tai yra?** DI sistemos, kurios yra visiškai uždraustos dėl to, kad jos kelia rimtą grėsmę žmogaus teisėms arba saugumui. Konkrečiais atvejais gali būti taikomos išimtys.

- **Kam ji galioja?** DI sistemoms, keliančioms nepriimtina riziką žmogaus, įskaitant turinčius negalią, orumui, demokratijai ir pagrindinėms teisėms.
- **Kur ji yra paminėta DI akte?** [5 straipsnyje](#)
- **Pavyzdžiui,**
 - DI sistemos, kurios manipuliuoja žmogaus elgesiu arba naudojami jo pažeidžiamumu.
 - DI sistemos, darančios fizinę arba psichologinę žalą.
 - Emocijas atpažįstantis DI, galintis įtakoti priimamus sprendimus.
 - DI, prognozuojantis būsimą nusikalstamą elgesį, remdamasis vien asmenybės bruožais arba asmeninėmis savybėmis.

2. Didelė rizika

- **Ką tai reiškia?** Šios DI sistemos yra leidžiamos, tačiau jos yra griežtai reglamentuojamos ir prižiūrimos, kad būtų užtikrintas žmonių saugumas, orumas, demokratija ir apsaugotos pagrindinės žmogaus teisės.
- **Kam ji galioja?** DI sistemoms, darančioms reikšmingą poveikį žmonių gyvenimui, teisėms arba gerovei. Yra sudarytas didelės rizikos DI sistemų naudojimo atvejų sąrašas.
- **Kur ji yra paminėta DI akte?** [6–27 straipsniuose](#) ir [III priede](#)
- **Pavyzdžiui,**
 - DI sistemos, naudojamos užimtumo procesuose, pavyzdžiui, priimant sprendimus dėl asmens įdarbinimo arba atleidimo.
 - DI, priimantis sprendimus dėl teisės naudotis būtinausiomis viešosiomis paslaugomis arba gauti valstybės pašalpas.
 - DI, naudojamas skiriant kreditų vertinimo balus arba vertinant kreditingumą.
 - Teisėsaugos srityje naudojamos DI sistemos, skirtos atlikti rizikos vertinimus.

3. Ribota rizika (DI akte įvardinta kaip „bendrosios paskirties DI“)

- **Ką tai reiškia?** Šios DI sistemos yra leidžiamos ir mažiau reglamentuojamos, tačiau jos privalo būti skaidrios. Didelės apimties DI modeliai turi užtikrinti, jog jie nekels grėsmės demokratijai, įstatymų viršenybei arba pagrindinėms teisėms. Kai plačiai paplitęs naudojimas gali sukelti nenumatytas neigiamas pasekmes visuomenei, tai yra vadinama **sisteminė rizika**.
- **Kam ji galioja?** DI sistemoms, kuriančioms tokį turinį, kaip tekstas, vaizdai, vaizdo arba garso įrašai, o taip pat pokalbių robotams.

- **Kur ji yra paminėta DI akte?**
 - [50, 53 ir 54 straipsniuose](#) (kalbant apie visus bendrosios paskirties DI modelius)
 - [51, 52 ir 55 straipsniuose](#) (kalbant apie sisteminę riziką keliantį bendrosios paskirties DI)
- **Pavyzdžiui,**
 - DI pokalbių robotai, naudojami bendravimui su aptarnaujamais klientais.
 - Tokie kalbos modeliai, kaip [ChatGPT](#), [Google Gemini](#) ir [Llama](#).
 - DI priemonės, kuriančios sintetiniu būdu suklastotus vaizdus arba vaizdo įrašus (angl. *deep fakes*).

4. Nedidelė rizika

- **Ką tai reiškia?** Šias DI sistemas leidžiama naudoti, netaikant papildomų DI akte nustatytų taisyklių. Tačiau jos vis tiek turi atitikti kitus atitinkamus teisės aktus, pavyzdžiui, duomenų apsaugos reglamentus.
- **Kam ji galioja?** DI programoms, kurios nepriskiriamos kitoms rizikos kategorijoms.
- **Kur ji yra paminėta DI akte?** Specialių nuostatų nėra numatyta; minima tik tokiuose šaltiniuose kaip elgesio kodeksai.
- **Pavyzdžiui,**
 - DI, skirtas išfiltruoti el. paštu siunčiamus brukalus.
 - DI algoritmai, gerinantys žaidėjų patirtį kompiuteriniuose žaidimuose.
 - Filmų arba muzikos rekomendavimo sistemos.

2.2 Nepriimtina rizika

DI akte yra uždrausta naudoti DI sistemas, keliančias nepriimtina riziką žmogaus, įskaitant turinčius negalią, orumui, demokratijai ir pagrindinėms teisėms.

Tai yra sistemos, gebančios manipuluoti žmogaus elgesiu, naudotis jo pažeidžiamumu arba daryti fizinę arba psichologinę žalą. Tokiomis sistemomis, pavyzdžiui, yra laikomos:

- DI sistemos, gebančios atpažinti darbovietėse arba mokyklose kylančias emocijas.
- DI sistemos, renkančios veidų atvaizdus arba papildančios veido atpažinimo duomenų bazes informacija, gauta iš interneto arba stebėjimo kamerų.
- DI sistemos, prognozuojančios nusikalstamą elgesį, remdamosi vien asmenybės bruožais arba asmeninėmis savybėmis.
- DI sistemos, išnaudojančios žmones su negalia, siekiant gauti pelno arba juos kontroliuoti.

Išimtys

Minėtieji draudimai turi kelias konkrečias išimtis. Pavyzdžiui, darbovietėse arba mokyklose yra draudžiama naudoti emocijas gebantį atpažinti dirbtinį intelektą, išskyrus atvejus, kai tai yra daroma medicininiais arba saugumo tikslais. Be to, nors emocijų atpažinimo DI neleidžiama naudoti mokyklose, ji vis tiek gali naudoti policija arba imigracijos institucijos. Tai reiškia, kad tokios technologijos vis vien gali turėti įtakos migrantams su negalia.

Taip pat yra keletas spragų. ES neturi įgaliojimų priimti teisės aktų dėl nacionalinio saugumo. Todėl valstybės narės kartais gali teigti, kad konkretaus DI naudojimas yra susijęs su nacionaliniu saugumu, kad jam galėtų netaikyti ES DI akto taisyklių.

Draudimas naudoti žmones su negalia išnaudojantį DI

Draudimai yra nurodyti [DI akto 5 straipsnyje](#). DI akto 5 straipsnio 1 dalies b punkte dirbtiniam intelektui yra draudžiama išnaudoti tokius „pažeidžiamus asmenis“, kaip žmones su negalia arba ypač skurdžiai gyvenančius asmenis, manipuliuojant jų elgesiu taip, kad jiems būtų padaryta didelė žala.

ES Komisija pateiks gaires, kuriose šios nuostatos bus patikslintos ir aiškiai nurodyta, kaip jas reikės įgyvendinti. Kad DI aktas būtų suprantamesnis kasdieniniame gyvenime, ENF pateikia šiuos teorinius pavyzdžius, kurie, mūsų nuomone, galėtų atitikti šią nuostatą.

1 pavyzdys. Asmeninis sveikatos priežiūros asistentas, padedantis asmenims valdyti lėtinės ligos simptomus. Jei asistentas pervertins su liga susijusią riziką ir asmenis skatins susimokėti už nereikalingą medicininį gydymą arba įsigyti brangią stebėjimo įrangą, jis gali pasinaudoti vartotojų pažeidžiamumu, siekdamas gauti pelno, ir taip pridaryti jiems finansinės žalos.

2 pavyzdys. Jei turite judėjimo negalią ir naudojate tokia virtualia asistente, kaip „Alexa“, kad lengviau valdytumėte savo namus, pavyzdžiui, užrakintumėte duris, įjungtumėte šviesas arba užsisakytumėte produktų, ji gali pasinaudoti jūsų esama situacija, rekomenduodama įsigyti jums nereikalingas mokamas paslaugas arba jūsų namus galinčius automatizuoti produktus, taip versdama jus pirkti dalykus, kurių jums nereikia.

3 pavyzdys. Vaistinės interneto svetainėje esantis apsipirkimo asistentas gali teisėtai naudotis jūsų atskleistais duomenimis apie turimą negalią, kad pasiūlytų jūsų poreikiams pritaikytus produktus. Tačiau, jei toks asistentas pasinaudotų jūsų sveikatos būkle tam, kad pasiūlytų jums nereikalingus produktus arba nustatytų aukštesnes jų kainas, tuomet tai būtų laikoma išnaudojimu.

Šiuo draudimu yra siekiama išvengti tam tikro elgesio, o ne uždrausti naudoti konkrečią DI sistemą. Jis veikia panašiu principu, kaip kovos su diskriminacija įstatymai, kurių tikslas yra nustatyti, ar įvyko diskriminacija, o ne kokia forma ji pasireiškė.

3. Didelės rizikos DI

ES manymu, DI sistemos, galinčios daryti didelį poveikį žmonių gyvenimui, teisėms arba gerovei, kelia **didelę riziką**. Šios sistemos yra naudojamos itin svarbiuose sprendimų priėmimo procesuose, pavyzdžiui, siekiant:

- nustatyti, ar asmuo buvo priimtas į švietimo programą;
- nustatyti sukčiavimo atvejus egzaminų arba vertinimų metu;
- padėti darbdaviams priimti sprendimus dėl asmens įdarbinimo arba atleidimo iš darbo;
- priimti sprendimus, ar kas nors turi teisę gauti valstybės išmokas arba paslaugas;
- patvirtinti prašymus dėl paskolų suteikimo arba draudimo sumos išmokėjimo;
- padėti teisėsaugos institucijoms vykdyti nusikalstamų veikų prevenciją arba patraukti kaltininkus baudžiamojon atsakomybėn.

Žmonėms su negalia yra ypač aktualūs du pagrindiniai reikalavimai, susiję su didelės rizikos DI sistemomis.

Visų pirma, turi būti **tikrinama**, ar šios sistemos nėra **šališkos**, kad būtų nustatyti ir ištaisyti bet kokie šališkumo atvejai. Tai yra labai svarbu, nes šališkas DI gali diskriminuoti žmones, ypač turinčius negalią, kurie dėl tokio šališkumo sprendimų priėmimo metu gali būti pažeidžiamesni.

Visų antra, didelės rizikos DI sistemos turi atitikti **privalomus prieinamumo reikalavimus**. Šie reikalavimai yra nustatyti Europos prieinamumo akte (Direktyva (ES) 2019/882) ir Žiniatinklio prieinamumo direktyvoje (Direktyva (ES) 2016/2102). Taip būtų užtikrinta, kad DI sistemos būtų prieinamos visiems naudotojams, įskaitant žmones su negalia, nuo pat pradžių numatant įtraukiojo dizaino principus.

3.1 Didelės rizikos DI duomenų bazė

DI akto [71 straipsnyje](#) reikalaujama, kad Europos Komisija sukurtų ir prižiūrėtų **viešą** didelės rizikos DI sistemų **duomenų bazę**.

Ši vieša duomenų bazė bus viešai **prieinama iki 2026 m. rugpjūčio mėn.** ir padės mums visiems stebėti, kokių tipų didelės rizikos DI sistemos yra naudojamos ES šalyse. Jūsų organizacija gali pradėti ruošti stebėti duomenų bazę jau nuo šios akimirkos.

Tačiau duomenys apie teisėsaugos, migracijos ir pasienio kontrolės institucijų naudojamas didelės rizikos DI sistemas bus įtraukti į konfidencialią duomenų bazės dalį.

Konfidencialia duomenų bazės dalimi galės naudotis tik ES Komisija ir ES valstybių narių institucijos.²

Dėl skaidrumo stokos žurnalistams ir žmogaus teisių organizacijoms bus žymiai sunkiau kruopščiai patikrinti ydingas arba pavojingas DI sistemas arba jų naudojimo būdus.

3.2 Didelės rizikos DI prieinamumo reikalavimas

DI akto **16(l) straipsnyje** yra reikalaujama, kad didelės rizikos DI sistemų tiekėjai laikytųsi prieinamumo reikalavimų pagal Žiniatinklio prieinamumo direktyvą (Direktyva (ES) 2016/2102) ir atitinkamai Europos prieinamumo aktą (Direktyva (ES) 2019/882).

Tai reiškia, kad šių DI sistemų kūrėjai turės laikytis šiose direktyvose nustatytų **prieinamumo reikalavimų** ir galės naudotis darniaisiais Europos prieinamumo standartais, kad įrodytų, jog laikosi šio įsipareigojimo.

Pavyzdžiui, jie galės remtis darniuoju [Europos standartu „EN 301 549 – Prieinamumo reikalavimai, skirti IRT produktams ir paslaugoms“](#) ir Europos standartu [„EN 17161 – Tinkamumas visiems. Produktų, prekių ir paslaugų prieinamumas pagal tinkamumo visiems požiūrį. Naudotojų rato plėtimas“](#).

DI akto **80 konstatuojamojoje dalyje** yra paaiškinta, kad vykdant ES įsipareigojimą išvengti diskriminacijos ir skatinti lygybę, DI sistemos privalo būti prieinamos visiems, įskaitant žmones su negalia. Tai reiškia, kad didelės rizikos DI sistemos turi būti kuriamos, laikantis „universalus dizaino“ principo, kurio tikslas yra nuo pat pradžių kurti įtraukius produktus ir paslaugas. Taigi, kūrėjai, siekdami išvengti vėlesnių pritaikymų ir atsižvelgdami į žmonių su negalia orumą bei poreikius, turėtų prieinamumo galimybes apsvarstyti nuo pat kūrimo proceso pradžios.

3.3 Šališkumas

Tačiau prieinamumas nėra vienintelė problema, kuri mums, žmonėms su negalia, kelia susirūpinimą dėl DI sistemų naudojimo. **Šališkumas** yra dar viena rimta problema, galinti turėti neigiamų pasekmių mūsų teisėms ir galimybėms.

Todėl, didelės rizikos DID sistemų kūrėjai turėtų atsižvelgti ne tik į **prieinamumą**, bet ir į tikėtiną šališkumą, kuris gali atsirasti dėl jų naudojamų duomenų arba jų kuriamų DI modelių. **Šališkumas** gali kelti grėsmę mūsų orumui, lygybei ir įtraukčiai įvairiose gyvenimo srityse.

² DI akto 49 straipsnio 4 dalis

Kuriant tikslias ir nešališkas didelės rizikos DI sistemas, labai svarbu turėti **kokybiškus duomenis**. DI akto [10 straipsnyje](#) yra nustatyti konkretūs reikalavimai duomenims, kurie yra naudojami šioms sistemoms mokyti, patvirtinti ir išbandyti. Duomenys turi būti patikimi, saugūs ir jais turi būti atsižvelgta į žmonių, ypač turinčių negalią, sveikatą, saugumą, pagrindines teises bei nediskriminavimą.

Be to, reikia patikrinti, ar nėra šališkumo, kuris galėtų pakenkti žmonių **sveikatai** ir **saugumui**, pažeisti jų **pagrindines teises** arba juos (pavyzdžiui, **žmones su negalia**) neteisėtai **diskriminuoti**. Nustačius šališkumą, reikia jam užkirsti kelią arba kiek įmanoma labiau sumažinti.

Be to, duomenys turi būti **kruopščiai atrenkami ir tvarkomi**, įskaitant jų tinkamą rinkimą, aktualumą ir tvarkymą (pavyzdžiui, teisingą ženklimą arba atnaujinimą). Turi būti aiškiai išdėstytos visos su duomenimis susijusios prielaidos.

3.3.1 Šališkumas nėra vienintelė problema

Svarbu pripažinti, kad šališkumas yra tik viena iš kelių grėsmių žmonių su negalia teisėms. Tačiau kai kurie DI naudojimo atvejai vis vien lieka neetiški, net ir panaikinus šališkumą taip, kad DI gebėtų tiksliai vertinti žmogų su negalia arba prognozuoti jo elgesį.

3.3.2 Praktiniai šališkumo pavyzdžiai

Dirbtinis intelektas yra laikomas šališku tuomet, kai DI sistema vienus žmones kitų atžvilgiu vertina nesąžiningai arba neetiškai. Pavyzdžiui, DI sistema, priimanti įdarbinimo sprendimus, gali būti nesąžininga žmonių su negalia atžvilgiu, jei duomenys, pagal kuriuos ji buvo apmokyta, jų neapėmė arba tinkamai neatspindėjo jų situacijos. **DI šališkumas gali pakenkti žmonių gyvenimui**, pavyzdžiui, atimdamas jų galimybes, išteklius arba galimą naudą. Todėl yra svarbu užtikrinti, kad DI sistemos būtų kuriamos ir tikrinamos taip, kad būtų visiškai panaikintas arba kiek įmanoma labiau sumažintas šališkumas ir kad būtų atsižvelgta į žmogaus teises.

Šališkumo atvejį galime iliustruoti, pateikdami DI programos, skirtos sustabdyti neapykantą kurstančią kalbą, pavyzdį. Ši programa analizuoja tekstus, siekdama nustatyti, ar žodis sukelia teigiamus ar neigiamus jausmus.

2021 m. atlikto tyrimo metu buvo pademonstruotas dirbtinio intelekto šališkumas pagal tai, **kokią skaitinę reikšmę jis priskiria**, nurodydamas neigiamų žodžių intensyvumą. Dirbtiniam intelektui galima nurodyti pašalinti bet kokį turinį, neatitinkantį nustatytos konkrečios ribos, kaip **neapykantą kurstančią kalbą**. Pavyzdžiui, jei neigiamų jausmų diapazonas yra nuo -0,01 iki -1, tai galime programinei įrangai nurodyti, kad bet koks turinys, kurio reikšmė yra mažesnė nei -0,30, būtų laikomas neapykanta kurstančia kalba. Nors toks vertinimas atrodo teisingas, nes visiems yra taikomas tas pats standartas, tyrimas parodė, kad sistemos, kurios matematiškai nustato skirtingų žodžių keliamą jausmų intensyvumą, gali būti neigiamai nusistačiusios žmonių su negalia atžvilgiu.

Sakinių ir balų lentelė (autorių pastabos yra nurodytos skliausteliuose):

- Mano kaimynas yra aukštaūgis: 0,00 (neutrali)
- Mano kaimynas yra gražus: 0,85 (teigiama)
- Mano kaimynas yra juodaodis: -0,16 (šiek tiek neigiama)
- Mano kaimynas yra protišcai atsilikęs: -0,10 (šiek tiek neigiama)
- Mano kaimynas yra aklas: -0,50 (labai neigiama)

Šaltinis: Venkit, Pranav Narayanan ir Shomir Wilson³

Situacijoje, kurioje mes darome prielaidą, kad bet kokia reikšmė, kuri yra mažesnė nei -0,30, reiškia neapykantą kurstančią kalbą, šiuo metodu nėra išfiltruojamas įžeidėsnis žodis „atsilikęs“, kai tuo tarpu žodis „aklas“ yra iškart blokuojamas.

Mūsų pavyzdys rodo, kad automatinis neapykantą kurstančios kalbos filtras gali per klaidą iš aklyjų atimti galimybę socialiniuose tinkluose pasidalinti patirtimi arba ginti savo teises. Todėl kyla pavojus, jog tokie filtrai gali **riboti** marginalizuotų grupių, kurias jie bando apsaugoti, **saviraiškos laisvę**.

3.4 Teisė gauti paaiškinimą

DI akto [86 straipsnyje](#) yra numatyta, jog asmuo, manantis, kad didelės rizikos DI sistemą naudojančios organizacijos sprendimas jam gali sukelti teisinius padarinius ir daryti neigiamą poveikį jo sveikatai, saugai ar pagrindinėms teisėms, turi teisę iš DI naudojančios organizacijos gauti paaiškinimą. Ši nuostata netaikoma DI sistemoms, kurios yra naudojamoms tokioms ypatingos svarbos infrastruktūros paslaugoms teikti, kaip elektros energijos ir vandens tiekimas.

3.5 Didelės rizikos DI kategorijos

Bendrosios rekomendacijos ENF nariams

- **Patikrinkite didelės rizikos DI sistemų duomenų bazę.** Nuo 2026 m. rugpjūčio mėn., kai įsigalios nuostatos dėl didelės rizikos DI sistemų, galėsite stebėti ES duomenų bazę, kad nustatytumėte, kokios DI sistemos yra naudojamos jūsų valstybėje narėje, galinčios kelti pavojų pagrindinėms žmogaus teisėms. Tokiu atveju galėtumėte užmegzti ryšius su tokiomis kitomis pagrindines teises ginančiomis organizacijomis, kaip pacientų organizacijos, kad galėtumėte surinkti parodymus apie netinkamai veikiančias sistemas ir pateikti juos atitinkamoms priežiūros institucijoms.

³ [Pranav Narayanan Venkit and Shomir Wilson. 'Identification of Bias Against People with Disabilities in Sentiment Analysis and Toxicity Detection Models', arXiv: 2111.13259 \[Cs\], 2021 \[peržiūrėta 2023 m. balandžio 15 d.\]](#)

- **Pritarkite asmenų teisei būti informuotiems.** Teisę būti informuoti turi tie asmenys, kuriems DI sistemos gali padaryti neigiamą poveikį. Pavyzdžiui, jei sprendimą dėl asmens teisės gauti paskolą arba sveikatos priežiūros paslaugas priima DI, toks asmuo turi teisę žinoti, ar sprendimo priėmimo metu buvo naudota DI sistema ir kokiais argumentais remdamasi ji priėmė atitinkamą sprendimą. ENF nariai gali tokius asmenis palaikyti, juos skatindami prašyti tokių paaiškinimų, kad galėtų geriau suprasti, kokį poveikį jiems daro DI priimami sprendimai.
- **Kreipkitės į rinkos priežiūros instituciją.** Jei įtariate, jog DI sistema veikia netinkamai, kreipkitės į atitinkamą rinkos priežiūros instituciją.

3.5.1 Didelės rizikos DI švietimo srityje

Kai kurios švietimo srityje naudojamos DI programos yra priskiriamos didelės rizikos kategorijai, nes jos gali daryti didelį poveikį studentų ateičiai ir gali skatinti šališkumą arba pažeisti jų privatumą⁴. Pavyzdžiui:

- priimant sprendimus dėl stojančiųjų priėmimo į švietimo programas;
- vertinant studentus pažymiais ir analizuojant jų mokymosi procesą;
- nustatant išsilavinimo lygį;
- stebint, ar egzaminų metu nėra sukčiaujama.

Problemos įrodymai:

- kovos su sukčiavimu programinė įranga studentus su negalia laiko sukčiaujančiais⁵;
- situacija, kai dėl kompiuterinio algoritmo, atsakingo už mokinių vertinimą pažymiais, britų mokyklose kilo „vertinimo krizė“, kuri dar labiau sustiprino socialinę ir ekonominę nelygybę.⁶ Tikėtina, kad tarp nukentėjusiųjų buvo nemažai mokinių su negalia, kadangi jie dažnai patiria kelias marginalizacijos formas vienu metu, įskaitant susijusias su jų socialine ir ekonomine padėtimi.

Rekomendacijos ENF nariams:

- **Raginkite parengti gaires dėl DI naudojimo švietimo srityje.** Skatinkite valdžios institucijas parengti gaires švietimo įstaigoms apie saugų ir etišką DI naudojimą švietimo srityje, bei pasiūlykite prisidėti savo patirtimi, kad nacionaliniu mastu dedant pastangas dėl DI naudojimo švietimo srityje būtų atsižvelgta į žmonių su negalia poreikius.

⁴ DI akto 56 konstatuojamoji dalis

⁵ ['How Automated Test Proctoring Software Discriminates Against Disabled Students'](#), Demokratijos ir technologijų centras (angl. *Center for Democracy and Technology*) [peržiūrėta 2022 m. lapkričio 13 d.].

⁶ [Sam Shead. 'How a Computer Algorithm Caused a Grading Crisis in British Schools'](#). *CNBC*, 2020 m. rugpjūčio 21 d., skiltis „Technologijos“ (angl. *Technology*) [peržiūrėta 2024 m. spalio 5 d.].

Pavyzdžiui, daugelis švietimo įstaigų, siekdamas pagerinti studentų rašymo įgūdžius, skatina naudoti atsiliepimų teikimo priemones. Tokios priemonės yra ypač naudingos studentams su negalia, pavyzdžiui, turintiems disleksijos sutrikimą. Viename JAV universitete, kuriame buvo leidžiama naudoti „Grammarly“ rašybos programėlę, įvyko incidentas, kai „Grammarly“ programėlę atnaujinęs studentas buvo laikinai nušalintas nuo paskaitų lankymo. „Grammarly“ pagerino savo paslaugų kokybę, įdiegdama tokį DI kalbos modelį, kaip „ChatGPT“. Dėl to universiteto programinė įranga, kurios paskirtis yra nustatyti plagiatų, šio studento darbą pažymėjo kaip sukurtą dirbtinio intelekto.^{7 8}

Tuo pačiu metu galima daryti prielaidą, kad tinkamai veikiančios pokalbių robotai gali būti puikiai mokymosi priemone. Dirbtinio intelekto kalbos modelių atsiradimas daro didelę įtaką mokymosi procesui ir skatina iš naujo įvertinti pedagoginio darbo metodikas.⁹

Siekdama padėti tautoms imtis veiksmų ir geriau planuoti savo ateitį, UNESCO paskelbė pasaulinį vadovą apie generatyvinį DI. Nors šiame vadove yra skatinama įtrauktis, teisingumas ir įvairovė, jame trūksta konkrečių priemonių ir taisyklių, kuriomis būtų atsižvelgiama į studentų su negalia poreikius. Taip dar labiau išryškėja poreikis sukurti politiką, kuria būtų užtikrinta, kad studentai su negalia galėtų naudotis pažangiais DI privalumais, nepatirdami neigiamų pasekmių.¹⁰ ENF nariai galėtų aktyviai dalyvauti rengiant tokias gaires savo šalyse. Įkvepiančiu pavyzdžiu, kuriuo buvo atkreiptas dėmesys į šį klausimą, yra laikomas politikos dokumentas, kurį parengė organizacijos „Educating All Learners Alliance“ ir „New America“ ir kuriame yra nagrinėjama studentų su negalia teisių apsauga DI amžiuje.¹¹

- **Palaikykite teisių gynimo priemonių kūrimą mokyklų veiklą reglamentuojančiuose teisės aktuose.** Bendradarbiaukite su studentų teises ginančiomis grupėmis, kad pakeistumėte teisės aktus taip, kad skirtingų tipų mokyklų studentai turėtų teisę apskųsti sprendimus, susijusius su jų nušalinimu nuo paskaitų arba egzamino rezultatu. Net jei sprendimą priėmė žmonės, naudodamiesi automatizuotomis priemonėmis, bandydami nustatyti, ar studento darbas buvo parengtas, naudojant DI, vis vien gali išlikti rizika, jog tokia atpažinimo priemonė gali klysti.

⁷ [Jeanette Settembre, 'Student Put on Probation for Using Grammarly: "AI Violation"', New York Post, 2024 m. vasario 21 d., skyrius „Technologijos“ \[peržiūrėta 2024 m. spalio 5 d.\]](#).

⁸ [William Tang, 'What's Cheating? AI Bans, Schools May Fail Students Who Use Grammarly', USA TODAY, 2024 m. balandžio 17 d. \[peržiūrėta 2024 m. spalio 6 d.\]](#).

⁹ [Grammarly, 'Rethinking Academic Integrity Policies in the AI Era', Grammarly tinklaraštis, 2024 m. \[peržiūrėta 2024 m. spalio 6 d.\]](#).

¹⁰ [Fengchun Miao and Holmes Wayne, Guidance for Generative AI in Education and Research \(UNESCO, 2023\), doi: 10.54675/EWZM9535.](#)

¹¹ [Educating All Learners Alliance and New America. Prioritizing Students with Disabilities in AI Policy, 2023 m. \[peržiūrėta 2024 m. spalio 6 d.\]](#).

3.5.2 Didelės rizikos DI užimtumo srityje

Užimtumo srityje naudojamos DI sistemos yra priskiriamos didelės rizikos kategorijai, nes jos gali turėti didelę įtaką įsidarbinimo galimybėms, pajamoms ir darbuotojų teisėms, potencialiai skatinant šališkumą ir privatumo pažeidimus.¹²

Didelės rizikos DI naudojimo pavyzdžiai:

- **DI naudojimas įdarbinimo tikslais:**
 - skelbiant tikslines darbo skelbimų reklamas;
 - rūšiuojant kreipimusis dėl darbo;
 - atrenkant kandidatus.
- **DI, naudojimas darbuotojų valdymo tikslais:**
 - priimant sprendimus dėl darbuotojo paaukštinimo ir atleidimo iš darbo;
 - paskirstant užduotis;
 - stebint darbuotojų veiklos rezultatus ir elgesį.

Problemos įrodymai:

- pasak Demokratijos ir technologijų centro (angl. *CDT*) ataskaitos, darbo vietos stebėjimo technologijos gali pakenkti darbuotojams;¹³
- buvo nustatyta, kad DI programinė įranga, naudojama kandidatams vertinti pagal jų elgesį vaizdo pokalbio dėl darbo metu, masiškai diskriminavo kandidatus su negalia.¹⁴

Rekomendacijos ENF nariams:

Bendradarbiaukite su profesinėmis sąjungomis ir skaitmeninių teisių organizacijomis, kad surinktumėte daugiau įrodymų. Nuo 2026 m. rugpjūčio mėn., kai įsigalios nuostatos dėl didelės rizikos DI sistemų, galėsite stebėti ES duomenų bazę, kad nustatytumėte, kokios DI sistemos yra naudojamos jūsų valstybėje narėje, galinčios kelti pavojų darbuotojų teisėms. Tokiu atveju galėtumėte užmegzti ryšius su kitomis pagrindines teises ginančiomis organizacijomis, kad galėtumėte surinkti parodymus apie neveikiančias sistemas ir pateikti juos atitinkamoms priežiūros institucijoms.

¹² DI akto 57 konstatuojamoji dalis

¹³ [Lydia X. Z. Brown and others, *Ableism And Disability Discrimination In New Surveillance Technologies*](#) („Demokratijos ir technologijų centras“) [peržiūrėta 2022 m. lapkričio 13 d.].

¹⁴ [Mara Mills and Meredith Whittaker, *Disability, Bias, and AI. AI Now Institute Report, 2019*](#), 15–17 psl., ieškokite termino „HireVue“.

Užmegzkite ryšius su reguliavimo institucijomis. Užmegzkite ryšius su darbo rinkos priežiūros institucijomis, nacionalinėmis žmogaus teisių įstaigomis, lygybės ombudsmenais, duomenų apsaugos institucijomis ir rinkos reguliavimo institucijomis, kad jos galėtų su jumis pasikonsultuoti, jei turėtų klausimų dėl žmonių su negalia.

3.5.3 Didelės rizikos DI, naudojamos teikiant būtiniausias paslaugas

DI sistemos, naudojamos teikiant būtiniausias paslaugas yra priskiriamos didelės rizikos kategorijai, nes daro didelį poveikį žmonių teisėms ir gali juos diskriminuoti.¹⁵

Būtiniausiomis paslaugomis yra laikomos tokios paslaugos, kurių reikia, norint gyventi visavertį gyvenimą šiuolaikinėje, išsivysčiusioje visuomenėje. Pavyzdžiui:

- sveikatos priežiūros paslaugos;
- skubios pagalbos tarnybų (pavyzdžiui, greitosios medicinos pagalbos, policijos) paslaugos;
- valstybės išmokos (pavyzdžiui, nedarbo, pensijos arba neįgalumo išmokos);
- komunalinės paslaugos (pavyzdžiui, elektros energija, dujos);
- prieiga prie finansinių paslaugų (pavyzdžiui, draudimo, bankininkystės, paskolų).

Šios sistemos yra priskiriamos didelės rizikos kategorijai, nes naudojant trūkumų turintį ir šališką DI, žmonės gali būti diskriminuojami.

Pavyzdys. Pokalbių robotas sveikatos priežiūros Švedijoje klausimais

Švedijos Karališkojo technologijos instituto mokslininkai įvertino pokalbių robotą, kuris buvo pristatytas kaip papildomas būdas susisiekti su sveikatos priežiūros įstaiga, pacientui neskambinant Švedijos sveikatos priežiūros karštosios linijos telefono numeriu 1177, norint pasikalbėti su slaugytoju. Vertinimas parodė, kad šiuo dirbtiniu intelektu negalėjo pasinaudoti žmonės, turintys įvairių negalių, nes jis jiems nebuvo pritaikytas.¹⁶

Šis pavyzdys rodo galimus pavojus, susijusius su pernelyg ankstyvu DI technologijų pateikimu rinkai. Nors pokalbių robotas turėtų papildyti, o ne pakeisti slaugytojo teikiamas konsultacijas, jo pernelyg ankstyvas pristatymas, neišsprendus esamų prieinamumo problemų, gali kelti pavojų pacientų sveikatai. Jei pacientai aklausiai pasikliaus pokalbių roboto patarimais, nesuvokdami jo apribojimų, jie gali laiku negauti tinkamos medicininės priežiūros.

Pavyzdys. Stebėjimas socialinės apsaugos srityje, vertinant teisę gauti neįgalumo išmokas

Dar viena problema, į kurią ENF nariai turėtų atkreipti dėmesį, yra situacijos, kai valdžios institucijos naudoja stebėjimo technologijas su integruota DI funkcija arba be jos, siekdamas nustatyti, ar konkretus asmuo turi teisę gauti išmoką, ar ne.

¹⁵ DI akto 58 konstatuojamoji dalis

¹⁶ [Marika Jonsson and others, 'Tillgänglighet och användbarhet i 1177direkt', 2023](#) (Šaltinis pateiktas tik švedų kalba).

DI gali būti teisėtai naudojamas, siekiant išvengti sukčiavimo socialinės apsaugos sistemose pagal DI aktą, tačiau labai svarbu užtikrinti, kad šios priemonės nepagrįstai nepažeistų žmonių su negalia teisių ir atsižvelgtų į jų privatumą bei orumą.

Pateikiame Jungtinėje Karalystėje įvykusio ir nerimą sukėlusio atvejo pavyzdį. Jungtinėje Karalystėje įsikūrusios pilietinių laisvių organizacijos „Big Brother Watch“ parengta 2023 m. stebėjimo padėties ataskaita atskleidė, kaip gerovės stebėjimo sistemos kriminalizavo žmones su negalia, paversdamos jų kasdieninę veiklą nuolatinių valdžios institucijų vertinimų įrodymais.¹⁷

Yra nerimą keliančių pranešimų apie tai, jog JK policija valdžios institucijoms, atsakingoms už neįgalumo išmokų skyrimą, perdavinėjo informaciją ir vaizdo kamerų įrašus apie protestuose dalyvavusius žmones su negalia, todėl kilo pavojus, jog jų išmokos gali būti atšauktos.¹⁸

Tokios rūšies praktika gali būti taikoma kartu su DI arba be jo, o tai gali daryti neigiamą poveikį žmonių su negalia žodžio laisvei.

Kitas dalykas yra tai, kad vyriausybės gali naudoti DI, kad nustatytų socialinės apsaugos ir išmokų pažeidimus arba nukrypimus nuo normos. Tai gali reikšti dėmesio atkreipimą į bet kokį veiksnį, kuris gali rodyti galimą sukčiavimą. Žmonės su negalia yra linkę nukrypti nuo normos, be to mūsų asmens tapatybė gali būti įvairialypė, o tai reiškia, kad kažkas gali turėti negalią ir save laikyti priklausančiu LGBTQI bendruomenei. Paprastai žmonės su negalia statistiškai labiau išsiskiria, todėl yra dažniau tikrinami. Todėl svarbu, kad tai nebūtų daroma juos diskriminuojant.

Kiti didelės rizikos DI pritaikymo svarbiausiųjų paslaugų srityse pavyzdžiai

Viešosiose paslaugose. Teisės gauti valstybės pagalbą, sveikatos priežiūros paslaugas, neįgalumo arba socialines išmokas nustatymas.

- **Finansinių paslaugų srityje:**
 - vertinant, ar asmenys turi teisę gauti paskolą;
 - nustatant sukčiavimo atvejus.

¹⁷ [Rick Burgess, 'The Panopticon of the Welfare System', in State of Surveillance in 2023](#), ed. by Big Brother Watch (Greater Manchester Coalition of Disabled People, 2023), 16 psl. [peržiūrėta 2024 m. spalio 6 d.].

¹⁸ [John Pring, 'Police Force Admits Passing Footage of Disabled Protesters to DWP'](#), Disability News Service, 2018 m. gruodžio 20 d. [peržiūrėta 2023 m. balandžio 3 d.]; [John Pring, 'Tory Conference Police Force Admits Sharing Information on Protesters with DWP'](#), Disability News Service, 2019 m. vasario 14 d. [peržiūrėta 2023 m. balandžio 3 d.]; ['Shedding Light on the DWP Part 1 - We Read the UK Welfare Agency's 995-Page Guide on Conducting Surveillance and Here Are the Scariest Bits'](#), Privacy International [peržiūrėta 2023 m. balandžio 3 d.]; ['Shedding Light on the DWP Part 2 - A Long Day's Journey Towards Transparency | Privacy International'](#) [peržiūrėta 2024 m. spalio 6 d.]; ['UN Committee on the Rights of Persons with Disabilities Calls on the UK to Act on AI Human Rights Risks'](#), Privacy International [peržiūrėta 2024 m. spalio 6 d.].

- **Draudimo srityje**, nustatant draudimo įmokų dydį pagal atliktą rizikos vertinimą.
- **Skubiosios pagalbos srityje:**
 - nustatant skubiosios pagalbos skambučių prioritetus;
 - į įvykio vietą išsiunčiant greitosios pagalbos automobilius ir teikiant medicinos pagalbą sužeistiesiems pagal jų būklės sunkumą.

Problemų įrodymai:

- DI sistemos gali nesažiningai diskriminuoti žmones su negalia, kaip tai darė:
 - bankai, kurie vertindami asmenų kreditingumą nagrinėjo tokius nesusijusius kriterijus, kaip žodžių rašymas iš didžiosios raidės, dėl ko žmonės, turintys disleksijos sutrikimą, atsidūrė itin nepalankioje padėtyje (Binns and Kirkham, 2020);¹⁹
 - algoritmai, neproporcingai atkreipiantys dėmesį į tėvus su negalia.²⁰

Rekomendacijos ENF nariams. Skatinkite ir palaikykite idėją, kad trečiųjų šalių auditoriai įvertintų šių tipų DI ir užtikrintų, kad audito sistemos būtų grindžiamos prieinamumo principais ir gairėmis.

3.5.4 Didelės rizikos DI teisėsaugos srityje

Teisėsaugos srityje naudojamos DI sistemos yra priskiriamos didelės rizikos kategorijai, nes jos gali daryti didelį poveikį žmogaus laisvėms ir teisėms, dėl kurių gali būti imamas nepagrįstų veiksmų.²¹

Didelės rizikos DI sistemų naudojimo pavyzdžiai:

- **Kriminologiniu prognozavimu grindžiant policijos darbą.** Numatant, kas taps galimomis nusikaltimų aukomis^{22 23}
- **Nustatant melą.** Naudojant DI kaip melo detektorių^{24 25}

¹⁹ [Reuben Binns and Reuben Kirkham, 'How Could Equality and Data Protection Law Shape AI Fairness for People with Disabilities?', arXiv:2107.05704 \[Cs\], 2021 m., 14 psl. \[peržiūrėta 2024 m. spalio 6 d.\]](#).

²⁰ ['Here's How an AI Tool May Flag Parents with Disabilities', AP NEWS, 2023 m. \[peržiūrėta 2023 m. balandžio 15 d.\]](#).

²¹ DI akto 59 konstatuojamoji dalis

²² [Matt Wood, 'AI Algorithm Predicts Future Crimes One Week in Advance With 90% Accuracy', SciTech Daily, 2022 m. \[peržiūrėta 2024 m. spalio 6 d.\]](#).

²³ [Matt Wood, 'Algorithm Predicts Crime a Week in Advance, but Reveals Bias in Police Response', The University of Chicago, 2022 m. \[peržiūrėta 2024 m. spalio 6 d.\]](#).

²⁴ [Naiara Bellio, 'Spanish Police Plan to Extend Use of Its Lie-Detector While Efficacy Is Unclear', AlgorithmWatch, 2020 m. \[peržiūrėta 2024 m. spalio 6 d.\]](#).

²⁵ [PolyGR, 'Digital Polygraph Use in Police Departments: Enhancing Law Enforcement Interrogations Using AI', PolyGR, 2023 \[peržiūrėta 2024 m. spalio 6 d.\]](#).

- **Vertinant įrodymus.** Vertinant įrodymų patikimumą tyrimų arba bandymų metu
- **Numatant recidyvizmo tikimybę.** Recidyvo tikimybės vertinimas pagal asmenybės savybes ir ankstesnį elgesį²⁶
- **Atliekant profiliavimą.** Asmenų profiliavimas nusikaltimo nustatymo, tyrimo arba patraukimo baudžiamojon atsakomybėn metu²⁷

Rekomendacijos ENF nariams:

Skatinkite skaidrumą. Palaikykite nacionalines taisykles, kurios įpareigotų jūsų valstybės narės teisėsaugos institucijas skaidriai atskleisti informaciją apie tai, kada yra naudojamos didelės rizikos DI sistemos. Tai reiškia, kad visuomenė turėtų turėti prieigą prie informacijos, kada ir kokiais tikslais yra naudojama DI sistema.

3.5.5 Didelės rizikos biometrinės DI sistemos

Biometrinės sistemos – tai kompiuterinės programos, naudojančios tokias žmogaus fizinės arba elgesio savybes, kaip veidas, pirštų atspaudai, balsas arba akies rainelė, skirtos nustatyti arba patvirtinti asmens tapatybę. Jei savo telefono ekraną atrakinatė nuskaitydami veidą arba naudodami piršto antspaudą, tuomet jūs kasdien naudojate biometrinio tapatybės nustatymo sistemą.

Biometrinės DI sistemos yra priskiriamos didelės rizikos kategorijai, nes jos gali pažeisti privatumą ir veikti netiksliai, ypač tokių mažumų atžvilgiu, kaip žmonės su negalia ir nebaltaodžiai asmenys.²⁸

Vienu iš pavyzdžių galima laikyti atvejį, kai ETICAS pavadinimu pasivadinsi grupė išbandė algoritmą, apie tai neinformavusi jį sukūrusios įmonės. Paaiškėjo, kad algoritmas nesugebėdavo atpažinti žmonių, turinčių Dauno sindromą. Jis ne kartą klaidingai nustatė jų amžių. Kol vienus žmones jis laikė 16 metų jaunesniais, kitus jis laikė net 23 metais vyresniais. Taip galima pridaryti nemažai problemų. Pavyzdžiui, vaikui gali būti duota jo amžiui netinkamų dalykų. O suaugusiajam gali būti nesuteikta teisė naudotis jam reikalingomis paslaugomis. Tai tik parodo, kaip netiksliai gali veikti veido atpažinimo technologijos žmonių su negalia atžvilgiu.²⁹

Didelės rizikos biometrinių DI sistemų naudojimo pavyzdžiai:

²⁶ [Keith Brannon, 'AI Sentencing Cut Jail Time for Low-Risk Offenders, but Study Finds Racial Bias Persisted'](#), Tulane University News, 2023 [peržiūrėta 2024 m. spalio 6 d.].

²⁷ [Tzu-Wei Hung and Chun-Ping Yen, 'Predictive Policing and Algorithmic Fairness'](#), Synthese, 201.6 (2023), 206 psl., doi: 10.1007/s11229-023-04189-0.

²⁸ DI akto 44 konstatuojamoji dalis

²⁹ [ETICAS Foundation, Invisible No More: The Impact of Facial Recognition on People with Disabilities](#), 2023 m. rugpjūčio mėn. [peržiūrėta 2024 m. spalio 6 d.].

Nuotolinis biometrinis tapatybės nustatymas – asmens tapatybės nustatymas nuotoliniu būdu, naudojant vaizdo kamerą.

Biometrinis kategorizavimas – žmonių grupavimas pagal tokias savybes kaip rasė arba sveikatos būklė (pavyzdžiui, žmogų laikant „maždaug 25 metų amžiaus azijiete“).

Emocijų atpažinimas – veido išraiškų, balso ir kitų požymių analizavimas, siekiant išsiaiškinti emocijas.

DI akte yra numatyti naudojimo apribojimai. Tai reiškia, kad:

- emocijų atpažinimo sistemas yra draudžiama naudoti darbovietėse ir mokyklose, išskyrus atvejus, kai jos yra naudojamos medicininiais tikslais;
- policija ir migracijos institucijos gali naudoti emocijų atpažinimo sistemas, tačiau jos priskiriamos didelės rizikos kategorijai.

Rekomendacijos ENF nariams:

- **Skatinkite uždrausti nuotolinį biometrinį tapatybės nustatymą realiuoju laiku.** Bendradarbiaudami su pagrindines teises ginančiomis organizacijomis, skatinkite nacionaliniu mastu viešosiose vietose uždrausti policijos naudojamą nuotolinį biometrinį tapatybės nustatymą realiuoju laiku. Valstybės narės, norinčios visiškai arba iš dalies leisti teisėsaugos institucijoms naudotis šia technologija, iki 2025 m. vasario 2 d. turi priimti su tuo susijusius nacionalinius įstatymus.

3.5.6 Didelės rizikos DI naudojimas migracijos, prieglobsčio suteikimo ir pasienio kontrolės srityse

Migracijos, prieglobsčio suteikimo ir pasienio kontrolės srityse naudojamos DI sistemos yra laikomos itin rizikingomis, nes gali kelti pavojų pagrindinėms marginalizuotų asmenų teisėms.³⁰ Tačiau šios DI sistemos yra priskiriamos didelės rizikos kategorijai tik tuomet, jei jas yra leidžiama naudoti pagal atitinkamą ES arba nacionalinį teisės aktą.

Didelės rizikos DI sistemų naudojimo pavyzdžiai:

Melo nustatyme. DI sistemos veikiančios kaip melo detektoriai, tikrinantys žmones, bandančius kirsti valstybės sieną.³¹

Rizikos vertinime. Vertinant galimą riziką, kurią gali kelti į valstybę narę keliaujantys arba joje pasiliekančios asmenys.

Prašymų nagrinėjime. Nagrinėjant prašymus dėl prieglobsčio suteikimo ir vizos arba leidimo gyventi šalyje išdavimo.

³⁰ DI akto 60 konstatuojamoji dalis

³¹ [Biometric Update. 'Travelers to EU May Be Subjected to AI Lie Detector'](#), 2024 m. birželio 17 d. [Peržiūrėta 2024 m. spalio 6 d.].

Asmens tapatybės nustatyme. Asmenų tapatybių nustatymas migracijos valdymo srityje.

Rekomendacijos ENF nariams:

Skatinkite tokią vyriausybės politiką, pagal kurią migracijos srityje nebūtų naudojami DI technologija pagrįsti melo detektoriai. ENF nariai turėtų skatinti tokią politiką, kuria migracijos srityje būtų draudžiama naudoti melo detektorius, tokiu būdu apsaugant ne tik žmones su negalia, bet ir migrantus. Net jei pagal DI aktą valstybėms narėms neleidžiama to uždrausti savo nacionaliniais teisės aktais, vyriausybės vis vien gali priimti tokią politiką ir gaires, kuri skatintų vengti naudoti šias nepatikimas DI sistemas, galinčias šiurkščiai pažeisti žmogaus teises.

Atsižvelgiant į didelį susirūpinimą dėl DI pagrįsto emocijų atpažinimo technologijų, toliau nurodytuose keliuose svarbiuose punktuose yra pabrėžiama, jog reikia būti atsargiems, ypač kalbant apie žmones su negalia:

1. DI akto 44-oje konstatuojamojoje dalyje yra kalbama apie abejotina mokslinį emocijų gebančių atpažinti DI sistemų naudojimo pagrindą, nes tai gali baigtis žmonių diskriminacija. Tokios technologijos yra uždraustos mokyklose ir darbovietėse, tačiau, deja, dėl politinių kompromisų šis draudimas nebuvo taikomas policijos arba migracijos srityse, kur išlieka pavojus rimtai pažeisti žmogaus teises.
2. 2019 m. atliktame išsamiaame tyrime buvo paprieštarauta prielaidai, kad veido judesiai nuosekliai perteikia emocišes būsenas, atkreipiant dėmesį į reikšmingus kultūrinius, situacinius ir asmenybių skirtumus. Kadangi emocijų atpažinimo technologijoms trūksta mokslinio pagrindo, gali būti pridaryta rimtų klaidų ir atsirasti diskriminacijos atvejų, ypač tokiose jautriose srityse kaip migracija ir pasienio kontrolė.³²
3. 2021 metais JT specialusis pranešėjas asmenų su negalia teisių klausimais įspėjo nenaudoti veido ir emocijų atpažinimo technologijų, nuroydamas, jog yra didelė tikimybė joms suklysti, atpažįstant žmones su negalia, kas gali baigtis jų diskriminacija ir žmogaus teisių pažeidimais.³³
4. Buvo įrodyta, kad emocijų atpažinimo programinė įranga klaidingai interpretavo gramatinius gestų kalbos ženklus (rodomus veido išraiškomis) palaikiusi juos tokiomis neigiamomis emocijomis, kaip agresija. Šios klaidos gali turėti rimtų pasekmių, jei valdžios institucijos, priimdamos sprendimus, pasikliaus tokia pseudomokslinę technologiją.³⁴

³² [Lisa Feldman Barrett and others, 'Emotional Expressions Reconsidered: Challenges to Inferring Emotion From Human Facial Movements', Psychological Science in the Public Interest, 20.1 \(2019\), pp. 1-68, doi: 0.1177/1529100619832930.](#)

³³ [Gerard Quinn, A/HRC/49/52: Artificial Intelligence and the Rights of Persons with Disabilities - Report of the Special Rapporteur on the Rights of Persons with Disabilities](#), 2021 m. gruodžio 28 d., 34, 54, 65-66 ir 76(c) punktai [peržiūrėta 2024 m. spalio 7 d.].

³⁴ [Irene Rogan Shaffer, 'Exploring the Performance of Facial Expression Recognition Technologies on Deaf Adults and Their Children'](#), in Proceedings of the 20th International

3.5.7 Didelės rizikos DI vykdant teisingumą ir valdant demokratinius procesus

DI sistemos teisingumo srityje yra priskiriamos didelės rizikos kategorijai, nes jos daro didelį poveikį demokratijai, žmogaus laisvėms ir juridinėms teisėms.³⁵

Didelės rizikos DI naudojimo pavyzdžiai:

- **Teisinės pagalbos srityje.** Padedant teisėjams arba teisminėms institucijoms nustatyti faktus, geriau suprasti įstatymus ir taikyti juos bylose.
- **Įtaka balsuojant.** Darant įtaką rinkėjų elgsenai rinkimų arba referendumų metu.

Rekomendacijos ENF nariams:

- **Skatinkite skaidrumą.** Pasidomėkite, ar jūsų nacionaliniuose teisės aktuose dėl administracinių procedūrų jau yra aiškiai numatyta piliečio teisė gauti prasmingą paaiškinimą apie institucijos priimtus sprendimus. Jei ne, tuomet apsvarstykite galimybę pasisakyti už tokios teisės įtvirtinimą, kad ji galiotų nepriklausomai nuo to, ar sprendimą priėmė žmogus, ar jis buvo priimtas pasitelkus automatizuotas sistemas ar visiškai automatiškai. Šiuo tikslu galite susivienyti su kitomis organizacijomis, ginančiomis pagrindines žmogaus teises.

5. Ribota rizika

Ribotos rizikos DI sistemos, teisiškai vadinamos bendrosios paskirties dirbtiniu intelektu (BPDI), nekelia tokio paties lygio rizikos, kaip didelės rizikos DI sistemos, tačiau vis vien reikia užtikrinti tam tikrą jų skaidrumą, kad naudotojai žinotų, kaip šios sistemos veikia ir priima sprendimus. Pavyzdžiui, banko klientus aptarnaujantis pokalbių robotas gali būti laikomas BPDI arba ribotos rizikos sistema.

DI akto [50 straipsnyje](#) yra teigiama, jog šios sistemos privalo aiškiai nurodyti, jog naudotojai bendrauja ne su žmogumi, kad jie galėtų nuspręsti, ar nori su jomis išvis bendrauti. Žmonės taip pat turi teisę žinoti, jog jiems rodomus tekstus, vaizdus, vaizdo arba garso įrašų failus sukūrė DI. ENF yra susirūpinęs, jog žmonėms su negalia gresia didesnis pavojus būti apgautiems, nes DI turinį kuria vis tobuliau. Šios teisės jiems padėtų ne tik priimti informacija grįstus sprendimus, bet ir patikrinti gautą informaciją.

ACM SIGACCESS konferencija apie kompiuterius ir prieinamumą (angl. Conference on Computers and Accessibility) (pristatyta „ASSETS 2018“ 20-osios tarptautinės ACM SIGACCESS konferencijos apie kompiuterius ir prieinamumą metu (angl. The 20th International ACM SIGACCESS Conference on Computers and Accessibility, ACM, 2018), 474-476 psl., doi: 10.1145/3234695.3240986.

³⁵ DI akto 61 konstatuojamoji dalis

4.1 Apsauga nuo grėsmių žmonių sveikatai, saugumui ir demokratijai

Kai kurios bendrosios paskirties dirbtinio intelekto (BPDI) sistemos kelia „sistemine riziką“, nes jos gali padaryti didelę žalą visuomenės sveikatai, saugumui, žmogaus teisėms arba pačiai visuomenei.

ES Komisija parengs **gaires**, kaip klasifikuoti tokius DI modelius pagal jų rizikos lygį. DI akte yra pateiktos tam tikros gairės dėl BPDI sistemoms keliamų kriterijų ir reikalavimų.

Paprastai, jei jūsų organizacija naudoja DI sistemą tik organizacijos viduje, bet ja nėra dalijamasi su kitais, tuomet ji nėra laikoma didelės apimties modeliu. Tačiau, jei „Google“ arba „OpenAI“ paskelbtų BPDI sistemą, kuri taptų viešai prieinama arba ją naudotų dauguma kitų žmonių, tikėtina, jog ji būtų laikoma didelės apimties DI sistema.

Žinoma, jog DI kalbos modeliai, kurie pagal ES DI aktą yra klasifikuojami kaip bendrosios paskirties DI sistemos, yra linkę ne tik išgalvoti faktus, bet ir gali kurti žalingą turinį.³⁶ Jei BPDI sistema turi daug naudotojų arba yra integruota į kitas kompiuterines sistemas, kyla pavojus, kad žalingas turinys gali plisti ir neigiamai paveikti kitas kompiuterines sistemas, kurios yra priklausomos nuo šios BPDI sistemos.

DI modelių, o ypač didelės apimties modelių, tiekėjai DI aktu yra įpareigoti užtikrinti, kad būtų įdiegti patikimi priežiūros ir valdymo mechanizmai, skirti išvengti žalingo turinio perdavimo naudotojui. **110 konstatuojamojoje dalyje** yra pateikiami tokie sisteminės rizikos pavyzdžiai, kaip dezinformacijos, diskriminuojančio arba neapykantą kurstančio turinio kūrimas ir skleidimas, informacija, kaip sukurti įsilaužimo į IT sistemas priemones, instrukcijos, kaip pasigaminti bombą ir pan.

Toliau pateikiame keletą gyvenimiškų pavyzdžių, kurie greičiausiai būtų priskirti sisteminės rizikos kategorijai:

- Pokalbių robotui Belgijos piliečiui pasiūlius nusižudyti, kad išgelbėtų planetą, įvyko tragedija.³⁷
- Pokalbio robotas paskatino vyrą nužudyti valstybės vadovą.³⁸
- Pokalbių robotas buvo naudojamas, siekiant sukurti kompiuterinį virusą.³⁹

³⁶ ['When AI Gets It Wrong: Addressing AI Hallucinations and Bias', Sloan School of Management, Massachusetts Institute of Technology, 2023 \[peržiūrėta 2024 m. spalio 6 d.\]](#).

³⁷ ['Imane El Atilah, 'Man Ends His Life after an AI Chatbot "Encouraged" Him to Sacrifice Himself to Stop Climate Change', 2023 m. kovo 31 d. \[peržiūrėta 2024 m. spalio 6 d.\]](#).

³⁸ ['Euronews. 'Man "encouraged" by AI Chatbot "Girlfriend" to Kill Queen Elizabeth II Receives Jail Sentence', 2023 m. spalio 6 d. \[peržiūrėta 2024 m. spalio 6 d.\]](#).

³⁹ ['EFE, 'Japanese Man Arrested for Creating Computer Virus Using Generative AI', 28 May 2024 \[peržiūrėta 2024 m. spalio 6 d.\]](#).

- Balsą atkuriantys DI, naudojami apsimesti kitu žmogumi⁴⁰

Didelės apimties BPDĮ modelių tiekėjai privalo įgyvendinti apsaugos priemones, skirtas mažinti sisteminę riziką, įskaitant neigiamo nusistatymo žmonių su negalia atžvilgiu šalinimą. Kalbos modeliai dažnai būna šališki, nes jie yra mokomi naudojant interneto duomenis, kuriuose, deja, vis dar dominuoja žmonės su negalia diskriminuojanti kalba.⁴¹

Jiems privalo būti taikomos papildomos taisyklės, kurios yra nustatytos [51](#), [52](#) ir [55 straipsniuose](#). **110 konstatuojamojoje dalyje** yra paaiškinta, kad šališkumo naikinimas yra laikomas neatsiejama pareigos mažinti sisteminę riziką dalimi.⁴²

4.2. Savanoriški elgesio kodeksai

DI aktu yra skatinama parengti elgesio kodeksus ribotos arba nedidelės rizikos DI taikomosioms programoms. [95 straipsnyje](#) yra reikalaujama, kad Europos Komisijos DI tarnyba ir valstybių narių vyriausybės palaikytų ir skatintų tokių kodeksų rengimą.

Šiuos elgesio kodeksus gali parengti DI tiekėjai, DI naudojančios organizacijos arba šioms grupėms atstovaujančios pramonės asociacijos. Rengiant šiuos kodeksus, taip pat gali būti kviečiami dalyvauti tokie kiti suinteresuotieji subjektai, kaip pagrindines teises ginančios organizacijos, profesinės sąjungos, vartotojų grupės ir akademinės institucijos.

Vadovaujantis [95 straipsnio 2 dalimi](#), šiuose kodeksuose turėtų būti numatyti aiškūs tikslai ir būdai pažangai įvertinti. Konkretus tikslas yra apsaugoti marginalizuotas grupes, įskaitant žmones su negalia. Tai rodo, kaip svarbu yra atsižvelgti į marginalizuotų grupių poreikius ir teises, kuriant DI technologijas.

4.3. Rekomendacijos ENF nariams

Bendrosios paskirties DI sistemos iš esmės bus reglamentuojamos pagal ES politiką, todėl ENF nariai turės nedaug galimybių daryti įtaką nacionaliniu lygmeniu. Tačiau kyla svarbus klausimas dėl elgesio kodeksų.

Kadangi marginalizuotų grupių apsauga ir DI prieinamumo užtikrinimas yra laikomi šių elgesio kodeksų tikslais, kurie yra aiškiai nurodyti DI akto

⁴⁰ [CNBC, 'Scammers Can Use AI Tools to Clone the Voices of You and Your Family-How to Protect Yourself', CNBC, 2024](#) [peržiūrėta 2024 m. spalio 6 d.].

⁴¹ [Vinitha Gadiraju and others, "I Wouldn't Say Offensive but...": Disability-Centered Perspectives on Large Language Models](#), in 2023 ACM Conference on Fairness, Accountability, and Transparency (presented at the FAccT '23: the 2023 ACM Conference on Fairness, Accountability, and Transparency, ACM, 2023), pp. 205-16, doi: 10.1145/3593013.3593989

⁴² DI akto 110 konstatuojamoji dalis

95 straipsnio 2 dalies e punkte, žmonių su negalia teisių organizacijos turi galimybę aktyviai dalyvauti jų rengime.

Jei jūsų organizacija norėtų dalyvauti rengiant šiuos elgesio kodeksus, turėtumėte susisiekti su savo šalies [vartotojų organizacijomis](#).

Kadangi DI aktas veikia kaip gaminių saugos įstatymas, vartotojų teisių organizacijos turi vertingos patirties, kuri gali būti naudinga žmonių su negalia teisių organizacijoms, dalyvaujančioms elgesio kodeksų rengime jų valstybėje narėje.

Jei norite prisidėti prie ES elgesio kodeksų rengimo, galite kreiptis į ENF sekretoriata.

Parodykite savo susidomėjimą, susisiekdami su nacionalinio lygmens atsakinga ministerija, kuri turės parengti nacionalinį elgesio kodeksą, o taip pat su vartotojų bei skaitmeninių teisių gynimo organizacijomis savo šalyje.

5. Nedidelės rizikos DI sistemos

Nedidelės rizikos DI sistemos yra tos, kurios nėra priskiriamos didesnės rizikos kategorijoms ir yra laikomos keliančiomis **nedidelį pavojų žmonių teisėms arba saugumui**. Šios sistemos įprastai yra naudojamos atliekant užduotis, kurių galimas žalos poveikis yra itin mažas.

Nedidelės rizikos DI pavyzdžiais yra laikomos pramogų rekomendavimo sistemos (pavyzdžiui, naudojamos internetinėse filmų arba muzikos transliavimo platformose), el. pašto paslaugų šlamšto filtrai ir vaizdo žaidimuose naudojamas DI sistemos, skirtos koreguoti sudėtingumo lygius arba gerinti žaidimo patirtį.

DI akte yra teigiama, kad šie DI gali būti naudojami be jokių apribojimų ir kad jiems netaikomos jokios papildomos DI akto taisyklės. Tačiau jų naudojimas vis tiek turi atitikti tokius kitus įstatymus, kaip intelektinės nuosavybės įstatymas ir duomenų apsaugos įstatymas.

Jei jūsų organizacija nori dirbti su nedidelės rizikos DI sistema, galite apsvarstyti galimybę bendradarbiauti su pramonės asociacijomis, siekdami skatinti kurti savanoriškus elgesio kodeksus, kuriais būtų užtikrinta, jog DI sistemos būtų pritaikytos žmonėms su negalia, ir kad kuo daugiau diegėjų ir tiekėjų jų laikytųsi.

6. Pagrindinės teisės, apribotos bandomosios aplinkos ir bandymai

6.1 Teisė skųstis

Pagal DI akto [85 straipsnį](#), teisę teikti skundus turi tiek fiziniai asmenys, tiek organizacijos (pavyzdžiui, įmonės arba ne pelno siekiančios organizacijos), jei jie mano, kad DI sistema pažeidė aktą. Taip žmonės gali pranešti apie įtariamą problemas atitinkamai reguliavimo institucijai, kuri dar yra vadinama **rinkos priežiūros institucija**. Tačiau svarbu pažymėti, kad institucija nuspręs, ar dėl gauto skundo reikia atlikti tolimesnį tyrimą.

Tai ne **žmogaus teisių nuostata**, o oficialus būdas spręsti susirūpinimą keliančius klausimus, susijusius su DI sistemomis, o ypač tomis, kurios yra priskiriamos didelės rizikos kategorijai. Pavyzdžiui, jei žmogus su negalia mano, kad DI sistema jį diskriminuoja, jis savo susirūpinimą gali išreikšti, pasitelkęs šį skundų nagrinėjimo procesą. Pagrindinis tikslas yra sukurti tokį mechanizmą, kad kiekvienas žmogus, nukentėjęs nuo žalingos DI praktikos, galėtų imtis veiksmų.

Rekomendacijos ENF nariams:

Naudodamiesi teise gauti paaiškinimą dėl didelės rizikos DI sistemos priimto sprendimo kartu su teise pateikti skundą, ENF nariai ir kitos žmogaus teisių organizacijos gauna galimybę imtis veiksmų prieš kenksmingas DI sistemas.

6.2 Aprobotos bandomosios reglamentavimo aplinkos

Aprobota bandomoji reglamentavimo aplinka – tai prižiūrima aplinka, kurioje neretai realiomis sąlygomis gali būti išbandomos ir patikrinamos DI sistemos, prižiūrint atitinkamai reguliavimo institucijai. Aprobotos bandomosios aplinkos suteikia kūrėjams galimybę eksperimentuoti ir diegti naujoves, o reguliavimo institucijos užtikrina, kad DI sistemos atitiktų saugos ir etikos standartus.

Tai lyg smėlio dėžė, kurioje vaikai (DI kūrėjai) žaidžia su žaislais (kuria DI sistemas), prižiūrint suaugusiems (reguliavimo institucijoms). Šios institucijos ne tik užtikrina, kad DI būtų saugus, ir teikia gaires dėl DI akto aiškinimo, bet ir, prireikus, gali įsikišti. Aprobotos bandomosios aplinkos DI kūrėjams suteikia teisinio aiškumo ir užtikrina jų priežiūrą, o išradėjams ir reguliavimo institucijoms padeda geriau suprasti, kaip veikia DI, todėl pagerėja visų šiame procese dalyvaujančiųjų šalių supratimas.

Pagal DI akto [57–59 straipsnius](#), apribotose bandomosiose aplinkose galima išbandyti visų tipų DI sistemas, įskaitant **didelės rizikos DI** ir **bendrosios paskirties DI (BPDI)**.

Aprobotos bandomosios aplinkos yra reglamentuojamos [57–59 straipsniais](#). Kadangi šiose taisyklėse nėra aiškiai nurodyta, kurių rizikos kategorijų sistemas galima naudoti apribotose bandomosiose aplinkose, tikėtina, kad teoriškai jose galima naudoti visų rizikos lygių sistemas. Tačiau, atsižvelgiant į tai, kas yra

atliekama apribotoje bandomojoje aplinkoje, galima pagrįstai manyti, kad praktiškai ji yra aktualiausia BPDĮ ir didelės rizikos DI.

Kai įmonė naudoja apribotą bandomąją aplinką, ji iš rinkos priežiūros institucijos gauna konkrečias gaires, kaip praktiškai taikyti teisės aktus, o priežiūros institucija daugiau sužino apie naudojamą technologiją.

Apribotas bandomąsias aplinkas kiekviena ES šalis kuria nacionaliniu lygmeniu. Tačiau šalis taip pat gali nuspręsti kurti apribotą bandomąją aplinką kartu su kita ES šalimi. Be to, jei šalis to pageidauja, ji gali nuspręsti kurti apribotas bandomąsias aplinkas vietos arba regioniniu lygiu.

Kai tai yra tinkama, apribotas bandomąsias aplinkas kuriančios šalies institucija yra skatinama į veiklą taip pat įtraukti tokius kitus DI ekosistemos dalyvius, kaip pagrindines teises ginančias organizacijas.⁴³

Rekomendacijos ENF nariams:

Šiuo atveju ENF nariai gali savo vyriausybėms ir rinkos priežiūros institucijai rekomenduoti apsvarstyti DI sistemų daromą poveikį žmonėms su negalia, šias sistemas naudojant apribotose bandomosiose aplinkose.

6.3 Poveikio pagrindinėms teisėms vertinimai (PPTV)

Siekiant užtikrinti, kad **didelės rizikos DI sistemos** nepažeistų pagrindinių teisių, DI akte yra reikalaujama, kad kūrėjai, prieš diegdami tokias sistemas, atliktų **Poveikio pagrindinėms teisėms vertinimą (PPTV)**. Išimtis yra taikoma DI sistemoms, kurios yra naudojamos ypatingos svarbos infrastruktūros sistemose, kuriomis yra valdomas kelių eismas, vandens, dujų ir elektros energijos tiekimas. Tai yra nurodyta [27 straipsnyje](#).

PPTV padeda kūrėjams nustatyti ir pašalinti bet kokią galimą riziką, kurią jų DI sistema gali kelti **pagrindinėms teisėms**. Be to, svarbu, kad kūrėjai taip pat konsultuotųsi su tokių marginalizuotų grupių, kaip žmonės su negalia, atstovais, siekdami geriau suprasti, kaip jų sistema galėtų juos paveikti. Pavyzdžiui, jei didelės rizikos DI sistema yra diegiama viešojo sektoriaus aplinkoje, jos kūrėjas turėtų paprašyti žmonių su negalia organizacijų pateikti savo atsiliepimus, kad užtikrintų, jog jo sistema veikia sąžiningai ir yra pritaikyta žmonėms su negalia.⁴⁴

Organizacijos, ginančios pagrindines teises ES lygmeniu, savo PPTV šablonus kuria atsižvelgdamos į žmogaus teisių apsaugą. ENF nariai gali atlikti svarbų vaidmenį, juos rekomenduodami savo vyriausybėms.

Rekomendacijos ENF nariams:

⁴³ DI akto 139 konstatuojamoji dalis

⁴⁴ DI akto 96 konstatuojamoji dalis

Skatinkite kurti veiksmingus PPTV

- o 2024 metai. 2025 m. pradžioje Europos Komisija parengs šabloną, kurį įmonės galės naudoti, atlikdamos poveikio pagrindinems teisėms vertinimus. Siekiant užtikrinti, kad jis nebūtų įgyvendintas vien tik popieriuje, prie jo rengimo kviečiamos prisidėti pagrindines teises ginančios organizacijos. Nacionalinio ENF nariai gali atlikti svarbų vaidmenį, nustatydami nacionalines valdžios ir žmogaus teisių institucijas, galinčias tapti partnerėmis, siekiant griežtų PPTV standartų, ir paprašyti šių institucijų įsipareigoti palaikyti pagrindines teises ginančių organizacijų parengtą PPTV šabloną ES Komisijos konsultacijų dėl PPTV šablono rengimo pagal DI aktą metu.⁴⁵
- o Nuo 2026 metų. Nacionalinės žmonių su negalia organizacijos gali koordinuotai bendradarbiauti su didelės rizikos DI sistemas diegiančiomis nacionalinėmis valdžios institucijomis arba PPTV privalančiomis atlikti privačiomis įmonėmis (pavyzdžiui, bankais ir draudimo bendrovėmis), siekdamas įtvirtinti pagrindines teises ginančių organizacijų parengtą PPTV šabloną ir skatindamos kurti struktūras, kurios užtikrintų prasmingą suinteresuotųjų subjektų dalyvavimą sprendimų priėmime.⁴⁶

6.4 Bandymai realiomis sąlygomis⁴⁷

Norint suprasti, kaip didelės rizikos DI sistemos veikia už kontroliuojamos aplinkos ribų, jas galima išbandyti realiomis sąlygomis. Šie bandymai turi būti atlikti pagal išsamų planą ir patvirtinti kompetentingos nacionalinės institucijos. Jei institucija nepateikia atsakymo per 30 dienų, bandymai yra laikomi leistiniais, išskyrus atvejus, kai pagal valstybės narės teisės aktus yra reikalaujama gauti aiškų leidimą.

Siekiant apsaugoti visus dalyvius, o ypač tokias marginalizuotas grupes, kaip žmonės su negalia, reikia laikytis kelių svarbių taisyklių. Dalyviai turi duoti informuoto asmens sutikimą, t. y. jie turi visiškai suprasti bandymą ir sutikti jame dalyvauti. Jei jie nuspręstų atsisakyti dalyvauti, tai galėtų padaryti bet kuriuo metu, nepatirdami jokių neigiamų pasekmių, o jų asmens duomenys turėtų būti ištrinti.

⁴⁵ [Karolina Iwańska and others. Towards an AI Act That Serves People and Society: Enforcement Strategies for Rights-Respecting AI Regulation \(European Center for Not- for-Profit Law CECNL\)](#), 2024 m. rugpjūčio mėn.), 31 psl. [peržiūrėta 2024 m. spalio 6 d.].

⁴⁶ [Iwańska and others.](#)

⁴⁷ DI akto 60 straipsnis

Siekiant užtikrinti žmonių su negalia saugumą ir teisių apsaugą bandymų metu, būtina imtis specialių priemonių.⁴⁸

Valdžios institucijos yra įpareigosotos tikrinti ir stebėti atliekamus bandymus, siekiant užtikrinti, kad būtų laikomasi visų saugos ir etikos standartų. Tiekėjai yra atsakingi už bet kokią bandymo metu padarytą žalą, o iškilus rimtoms problemoms privalo nedelsiant imtis veiksmų. Taip užtikrinama, kad dalyvių, įskaitant žmones su negalia, teisėms ir saugumui visada būtų teikiama pirmenybė ir jie būtų saugomi, kai DI sistemos yra išbandomos realiomis sąlygomis.

Rekomendacijos ENF nariams. Nepamirškite, kad bandymas realiomis sąlygomis yra jau egzistuojantis dalykas. Tokių bandymų taisyklės visų pirma yra reglamentuojamos ES lygmeniu, iš ES Komisijos tikintis gauti papildomų gairių. Kadangi žmonės su negalia yra aiškiai įvardinti kaip grupė, kuriai reikalinga ypatinga apsauga, žmonių su negalia organizacijos gali užmegzti kontaktinius ryšius su rinkos priežiūros institucijomis. Tokiu būdu, prireikus, šios institucijos galėtų remtis jūsų ekspertinėmis žiniomis. Pasirūpinkite, kad už jūsų skirtą laiką ir įdėtas pastangas būtų tinkamai atlyginta.

7. Papildomos priemonės: „Raginiai“

142 konstatuojamojoje dalyje valstybės narės yra raginamos remti ir skatinti mokslinius tyrimus ir plėtrą dirbtinio intelekto srityje, darančius teigiamą poveikį visuomenei ir aplinkai. Šioje dalyje yra ypač akcentuojami projektai, kuriais yra padedama siekti tokių svarbių rezultatų, kaip prieinamumo didinimas asmenims su negalia. Tokioms iniciatyvoms, kuriomis siekiama šių tikslų, turėtų būti skiriama valstybinė ir Europos Sąjungos finansinė parama.

⁴⁸ DI akto 60 straipsnio 4 dalies 4 punktas

Rekomendacijos ENF nariams:

ENF nariai gali skatinti savo vyriausybes skirti tokį finansavimą, daugiausia dėmesio skiriant bendrai kūrybai su žmonėmis, turinčiais negalia, šališkumo mažinimui ir DI kaip pagalbinės technologijos naudojimui. Jie taip pat galėtų pabrėžti, kad nors DI gali teikti daug vilčių įtraukti žmones su negalia, dauguma DI iniciatyvų žlunga.

8. Valdymo struktūra

ES DI akte yra numatyta ES ir nacionaliniu lygmeniu veikiančių subjektų valdymo struktūra. Svarbiausiais subjektais yra laikoma:

DI tarnyba – tai koordinuojantis ir DI valdybai bei nacionalinėms valdžios institucijoms padedantis Komisijos padalinys. Ji taip pat rengia gaires ir deleguotuosius aktus, susijusius su reglamentu.⁴⁹

Dirbtinio intelekto valdyba – tai nacionalinės rinkos priežiūros institucijos ir Komisijos organas. Ji konsultuoja ir padeda Komisijai reglamento klausimais, pavyzdžiui, nustatydamą naujas didelės rizikos DI sistemas, derindama rinkos priežiūrą, keisdamasi informacija ir geriausios praktikos pavyzdžiais bei skatindama tarptautinį bendradarbiavimą.⁵⁰

Patariamasis forumas – tai organas, **DI valdybai** ir **Europos Komisijai** teikiantis **technines ekspertines žinias**. Jį sudaro proporcingai sudaryta pramonės, pilietinės visuomenės ir akademinės bendruomenės suinteresuotųjų subjektų grupė. Šis forumas konsultuoja DI akto įgyvendinimo klausimais, skatina laikytis geriausios praktikos ir palaiko tarptautinį bendradarbiavimą. Jį sudaro tokie nuolatiniai nariai, kaip Europos Sąjungos kibernetinio saugumo agentūra (ENISA) ir Pagrindinių teisių agentūra, kurie susitinka bent du kartus per metus, kad pateiktų savo rekomendacijas ir išsakytų nuomones.⁵¹

Mokslinė komisija – tai organas, kurį sudaro nepriklausomi ekspertai, atrinkti pagal jų turimą kompetenciją DI srityje. Ji padeda **DI tarnybai**, nustatydamą bendrosios paskirties DI keliamas **systemines rizikas**, konsultuodama didelės rizikos DI sistemų klasifikavimo klausimais ir kurdama vertinimo priemones. Ši komisija užtikrina, kad duodami patarimai būtų objektyvūs, ir padeda rinkos priežiūros institucijoms

⁴⁹ DI akto 64 straipsnis

⁵⁰ DI akto 65–66 straipsniai

⁵¹ DI akto 67 straipsnis

vykdyti DI reglamentų įgyvendinimą visoje ES.⁵²

Rinkos priežiūros institucija – tai reglamentą stebinti ir įgyvendinanti nacionalinė institucija arba institucijos. Ji turi teisę atlikti patikrinimus, prašyti informacijos, atlikti bandymus, taikyti taisomąsias priemones ir skirti sankcijas.⁵³

Pagrindinių teisių apsaugos institucija – tai nacionalinė institucija arba institucijos, atsakingos už pagrindinių teisių apsaugą ir nediskriminavimą, pavyzdžiui, lygių galimybių pareigūnas(-ai). Ji bendradarbiauja su rinkos priežiūros institucija ir gali susipažinti su didelės rizikos DI sistemų tiekėjų dokumentais. Ji neturi teisės imtis taisomųjų veiksmų⁵⁴, tačiau tai bus svarbi ENF narių partnerė, todėl jie su ja turėtų siekti užmegzti tvirtus ryšius.

8.1 Pagrindines teises ginančios institucijos

Kiekvienos šalies konkrečios institucijos pagal [77 straipsnį](#) turi užtikrinti, kad DI sistemos nepažeistų tokių pagrindinių žmonių teisių, kaip teisė į lygiavertę ir sąžiningą elgesį bei prieinamumą. Pavyzdžiui, tai gali būti lygybės ombudsmenas arba kita atitinkama institucija. Šios institucijos gali reikalauti informacijos iš didelės rizikos DI sistemas kuriančių arba jas naudojančių organizacijų. Ši informacija turėtų būti lengvai perskaitoma ir suprantama, kad pagrindines teises ginanti institucija galėtų patikrinti, ar yra laikomasi jos įgaliojimų.⁵⁵ Taip pat turėtų būti sukurtas mechanizmas, kuriuo būtų užtikrinta, kad DI sistemų tiekėjai ir diegėjai laiku atsakytų į tokius prašymus.⁵⁶

Rinkos priežiūros institucija yra atsakinga už patikrinimą, ar didelės rizikos DI sistemos atitinka DI akto nuostatas. Jei pagrindines teises ginančiai institucijai nepakanka gautos informacijos, kad galėtų nustatyti, ar DI sistema pažeidžia teises, ji gali paprašyti rinkos priežiūros institucijos techniškai išbandyti DI sistemą ir patikrinti, kaip ji veikia.⁵⁷

Valstybės narės privalo paskirti savo pagrindines teises ginančias institucijas **iki 2024 m. lapkričio 2 d.**, kaip tai yra nurodyta DI akto [77 straipsnyje](#).

⁵² DI akto 68–69 straipsniai

⁵³ DI akto 70 straipsnis

⁵⁴ DI akto 77 straipsnis

⁵⁵ DI akto 77 straipsnio 1 dalis

⁵⁶ DI akto 157 konstatuojamoji dalis

⁵⁷ DI akto 77 straipsnio 3 dalis

ENF šių institucijų pavadinimus nurodys priemonių rinkinyje, kai tik jie bus žinomi.

Rekomendacijos ENF nariams:

ENF nariai turi susisiekti su minėtomis institucijomis. Jūsų šalyje taip pat gali būti vykdomos iniciatyvos, skirtos kurti koordinuotus pagrindines teises ginančių institucijų ir minėtų rūšių institucijų dialogo ir bendradarbiavimo mechanizmus. Būtent jos galėtų imtis veiksmų, jei susidurtume su DI sistemos vykdoma diskriminacija. Be to, jos galėtų paprašyti DI sistemos diegėjo arba tiekėjo paaiškinti, kaip veikia DI ir ar jis atitinka DI akto reikalavimus. Turėdami gyvenimiškos patirties negalios srityje, galime jiems suteikti naudingos informacijos ir pateikti atsiliepimų apie tai, kokį poveikį DI daro mūsų teisėms ir poreikiams. Todėl turėtume bendradarbiauti su šiomis institucijomis ir joms pranešti apie visas DI sistemų keliamas problemas.

9. DI akto įgyvendinimo stebėseną jūsų šalyje

9.1 Žmonių su negalia dalyvavimo svarba

ES DI aktas netrukus bus įgyvendinamas ir jūsų šalyje, o tai yra labai svarbi akimirka žmonėms su negalia. Dabar yra pats tinkamiausias metas ENF nariams įsitraukti į savo vyriausybės pasiruošimą įgyvendinti DI aktą.

Tai yra svarbu, siekiant:

- **Išvengti diskriminacijos.** DI gali palaikyti arba panaikinti šališkumą. Turime užtikrinti, kad DI sistemos būtų sąžiningos, įtraukios ir gintų žmonių su negalia teises. Jūsų organizaciją vienija žmonės, žinantys, ką reiškia turėti negalią. Jūs turite vertingų įžvalgų, kurias turi žinoti tiek DI sistemų kūrėjai, tiek jas prižiūrinčios institucijos, siekiančios užtikrinti, kad DI nieko nediskriminuotų.
- **Skatinti prieinamumą.** DI akte yra numatytos nuostatos dėl prieinamumo užtikrinimo. Svarbu, kad priežiūros institucijos palaikytų glaudžius ryšius su žmonių, turinčių negalią, atstovais, kad nagrinėdamos skundus dėl neprieinamų DI sistemų, gerai išmanytų žmonių su negalia poreikius. Tik kartu galime užtikrinti, kad DI būtų prieinamas ir naudingas visiems.
- **Daryti įtaką nacionalinei politikai.** Dirbtinis intelektas turės įtakos tokioms svarbioms sritims kaip švietimas, socialinė apsauga ir viešasis administravimas.

Diegiant vis daugiau DI sistemų, žmonių su negalia organizacijos turi daryti įtaką šių politikų rengimui, siekdamos užtikrinti, kad jos atitiktų žmonių su negalia poreikius.

Šiame skyriuje mes apibendrinsime, kada įsigalios įvairios DI akto dalys ir ką jūs su savo organizacija galite nuveikti nacionaliniu lygmeniu.

9.2 Išsamus DI akto įgyvendinimo grafikas:

1. **Paskelbimas oficialiajame leidinyje** (2024 m. liepos mėn.):
 - o Buvo oficialiai [paskelbtas](#) DI aktas
2. **Įsigaliojimas** (20 dienų nuo paskelbimo: 2024 m. rugpjūčio mėn.):
 - o DI aktas įsigaliojo.
3. **Draudimas užsiimti draudžiama praktika** (praėjus 6 mėnesiams nuo jo įsigaliojimo: 2025 m. vasario mėn.):
 - o Bus pradėti taikyti konkretūs draudimai, susiję su tam tikra DI praktika.
4. **Praktikos kodeksai** (praėjus 9 mėnesiams nuo jo įsigaliojimo: 2025 m. gegužės mėn.):
 - o Bus pradėti įgyvendinti DI sistemų praktikos kodeksai.
5. **Bendrosios paskirties DI taisyklės ir valdymas** (praėjus 12 mėnesių nuo jo įsigaliojimo: 2025 m. rugpjūčio mėn.):
 - o Įsigalios bendrosios paskirties DI taisyklės ir valdymo struktūros.
6. **Visapusiškas DI akto taikymas** (praėjus 24 mėnesiams nuo jo įsigaliojimo: 2026 m. rugpjūčio mėn.):
 - o Visas DI aktas taps visiškai vykdytinu, išskyrus įsipareigojimus, susijusius su didelės rizikos DI sistemomis.
7. **Įsipareigojimai, susiję su didelės rizikos sistemomis** (praėjus 36 mėnesiams nuo akto įsigaliojimo: 2027 m. rugpjūčio mėn.):
 - o Įsigalios įsipareigojimai, susiję su didelės rizikos DI sistemomis.

9.3 Ką reikia atlikti? (Veiksmai, kurių reikia imtis siekiant įgyvendinti DI aktą nacionaliniu lygmeniu)

Siekdamos sėkmingai įgyvendinti DI aktą nacionaliniu lygmeniu, valstybės narės turi imtis visapusiškų ir koordinuotų veiksmų, kuriais būtų galima spręsti įvairius pagrindinius klausimus. Tam reikia pasirūpinti toliau nurodytais dalykais:

1. **Teisės aktų suderinimu.** Valstybės narės turi atnaujinti savo teisės aktus, kad jie atitiktų DI aktą, kuriuo yra užtikrinama vieninga teisinė sistema. Pavyzdžiui, nors DI akte yra numatytos sąlygos, kuriomis policija gali naudoti veido atpažinimo technologijas, jame taip pat yra reikalaujama priimti konkrečius nacionalinius teisės aktus, kuriais ją būtų leidžiama naudoti. Tai atlikus, DI aktu bus reglamentuojama, kaip galima etiškai naudoti veido atpažinimo technologijas ir kokiais tikslais.

Kita vertus, nariai gali nuspręsti šią technologiją visiškai uždrausti naudoti viešose vietose.

- 2. Reguliavimo institucijomis ir priežiūra.** Iki 2025 m. rugpjūčio 2 d. valstybės narės turėtų įsteigti arba paskirti reguliavimo institucijas, kurios bus atsakingos už DI veiklos priežiūrą. Šios institucijos turi užtikrinti griežtą priežiūrą, ypač kalbant apie didelės rizikos DI sistemas, kad būtų išvengta piktnaudžiavimo ir laikomasi etikos standartų. Tuo tarpu, priežiūros institucijos turės bendradarbiauti su lygybės ombudsmenais ir duomenų apsaugos institucijomis, kad galėtų veiksmingai spręsti šališkumo ir diskriminacijos problemas.

Be to, norint, kad šios institucijos geriau suprastų ir galėtų tinkamai spręsti konkrečias problemas, su kuriomis susiduria mūsų bendruomenės nariai, labai svarbu atsižvelgti į žmonių, turinčių gyvenimiškos patirties negalios srityje, įžvalgas.

9.4 Rekomendacijos ENF nariams

Toliau yra pateikti pagrindiniai veiksmai, kurių gali imtis žmonių su negalia organizacijos, kad pasirengtų DI akto įgyvendinimui savo šalyje:

- 1. Panagrinėkite DI aktą ir paaiškinkite savo nariams, kas tai yra ir kokią įtaką jis daro žmonėms su negalia.**
- 2. Sekite savo vyriausybės darbus, susijusius su DI akto įgyvendinimu.**

Pavyzdžiui, galite stebėti, ar jūsų vyriausybė planuoja priimti naujus teisės aktus, pagal kuriuos valdžios institucijoms būtų leidžiama naudoti DI:

- nagrinėjant prašymus dėl valstybės išmokų skyrimo;
- nustatant sukčiavimo atvejus socialinės apsaugos ir išmokų srityje;
- policijai palaikant viešąją tvarką ir stebint viešąsias erdves;
- stebint globojamus asmenis, pavyzdžiui, sergančius demencija;
- švietimo srityje, vertinant studentus pažymiais, priimant į mokymo įstaigas arba nustatant sukčiavimo atvejus egzaminų metu;
- teikiant pagalbą sveikatos priežiūros srityje (pavyzdžiui, kaip alternatyvą pristatant pokalbių robotą, kad nereikėtų skambinti slaugytojui dėl apsilankymo pas gydytoją arba skubiosios pagalbos skyriuje);
- viešajame sektoriuje ir teismų sistemoje.

3. Didinkite informuotumą.

Taip pat galite didinti informuotumą apie tokią DI sistemų naudojimo galimą naudą ir iššūkius žmonėms su negalia, kaip didesnis prieinamumas, individualizavimas, savarankiškumas, dalyvavimas ir orumas, kartu paminėdami tokias kliūtis, kaip diskriminacija, atskirtis, stigmatizavimas ir manipuliavimas. Daugiau informacijos apie šiuos privalumus ir trūkumus rasite kitame skyriuje.

4. Užmezgkite ryšius su skaitmeninių teisių organizacijomis, nagrinėjančiomis DI klausimus.

EDRi – tai įvairių šalių organizacijas nares vienijantis tinklas. Čia rasite EDRi narių sąrašą: [Europos skaitmeninių teisių \(EDRi\) organizacijų archyvas](#).

5. Dalyvaukite viešuose debatuose ir politikos formavime DI klausimais, didindami informuotumą ir suburdami savo narius ir partnerius, kad jie pareikštų savo nuomonę ir reikalavimus dėl DI ir jo poveikio žmonėms su negalia, pavyzdžiui, rengdami kampanijas, pasirašydami peticijas, dalyvaudami renginiuose, pasireikšdami žiniasklaidoje, socialiniuose tinkluose ir pan. Daugiau informacijos, kaip tai padaryti, rasite kitame skyriuje.

6. Paraginkite savo vyriausybę vadovautis specialiojo pranešėjo asmenų su negalia teisių klausimais rekomendacijomis, kuriomis valstybės yra skatinamos palaikyti jūsų organizacijas, stebint ir skatinant kurti žmonėms su negalia pritaikytą DI.

Pasakykite savo vyriausybei, kad jums reikia išteklių ir mokymų, kurie padėtų užtikrinti, kad DI atsižvelgtų į žmonių su negalia teises ir jas gerbtų, o taip pat, kad galėtumėte užkardyti bet kokią žalingą arba diskriminuojantį DI naudojimą. Jūs turite teisę dalyvauti DI kūrime ir valdyme, o jūsų vyriausybė turėtų jums padėti tai daryti.⁵⁸

7. Kreipkitės dėl finansavimo į organizacijas, siekiančias stiprinti pagrindines teises ginančių organizacijų pajėgumus DI srityje.

[Pavyzdžiui, į Europos dirbtinio intelekto ir visuomenės fondą.](#)

8. Nustatykite atitinkamas savo šalies pagrindinių teisių apsaugos ir rinkos priežiūros institucijas.

⁵⁸ [Gerard Quinn. A/HRC/49/52: Artificial Intelligence and the Rights of Persons with Disabilities - Report of the Special Rapporteur on the Rights of Persons with Disabilities](#), 2021 m. gruodžio 28 d., 76 dalies g punktas [peržiūrėta 2024 m. spalio 7 d.].

9. Skatinkite finansuoti žmonėms su negalia sąlygas sudarančio DI naudojimą.
10. Skatinkite žmonių su negalia organizacijų finansavimą, kad jos galėtų spręsti su DI susijusius klausimus.

10. DI akto trūkumų vertinimas

10.1 Sprendimas kurti teisės aktus, remiantis rizika, o ne teisėmis

ENF skaitmeninių teisių partneriai sukritikavo rizika grindžiamą požiūrį. Jų teigimu, būtų kur kas veiksmingiau laikytis teisėmis grįsto požiūrio.⁵⁹

Taip yra todėl, kad DI akto rizikos kategorijas nustatė politikai, o DI akte pateiktos jų formuluotės nepakankamai apsaugo marginalizuotas grupes nuo realios žalos.

Žmonės su negalia gali patirti tiek sąveikinę diskriminaciją, tiek kaupiamąją žalą – du tarpusavyje susijusius, tačiau skirtingus reiškinius, kurie DI akte nėra išsamiai aptarti.

Kaupiamoji žala – tai pakartotinai padaryti mažesni diskriminaciniai veiksmai, kurie kartu daro didelį neigiamą poveikį. Šia sąvoka yra akcentuojama, kaip iš pažiūros nereikšmingų diskriminacinių veiksmų visuma gali pridaryti reikšmingų problemų. Pavyzdžiui, žmonės su negalia darbo rinkoje gali susidurti su daugybe tokių kliūčių, kaip nepakankamas darbo vietos pritaikymas, šališkas įdarbinimas ir ribotos kilimo karjeros laiptais galimybės, kurios kartu sudėjus gali lemti nuolatinį jų nedarbą arba nepakankamą užimtumą.

Sąveikiškumas nagrinėja, kaip tarpusavyje sąveikauja tokie skirtingi diskriminacijos pagrindai, laikomi asmens tapatybės dalimi, kaip rasė ar etninė kilmė, lytis, amžius, negalia ir seksualinė orientacija, bei kokį bendrą poveikį jie daro jaučiamam engimui ir pranašumui. Tai rodo, kad sudėtinga asmens

⁵⁹ ['The EU Should Regulate AI on the Basis of Rights. Not Risks'](#), Access Now, 2021 [Peržiūrėta 2024 m. spalio 6 d.].

tapatybė lemia skirtingas diskriminacijos formas ir privilegijas, kurių neįmanoma atpažinti, šiuos veiksmus vertinant atskirai. Pavyzdžiui, sąveikiškumas rodo, kad moterys su negalia, kurios savo profesinėje aplinkoje yra diskriminuojamos dėl rasės, neretai patiria įvairialypę diskriminaciją, nes jos dažnai lieka nepastebėtos, skiriant aukštesnes pareigas, arba gauna nevienodą darbo užmokestį, palyginti su baltaodžiais vyrais arba kolegomis, neturinčiais negalios. Šios problemos atskleidžia esamo DI akto, kurį politikai grindė rizikos požiūriu, apribojimus. Rizikos kategorijos nepakankamai apsaugo marginalizuotas grupes nuo realios žalos, nes jų klausimai nėra visapusiškai įtraukti į akte pateiktą rizikos apibrėžimą. Tačiau DI aktas yra toks, koks yra, o mūsų užduotis yra kuo geriau išnaudoti jo teikiamas galimybes.⁶⁰

10.2. BPDI ir nedidelės rizikos DI prieinamumas

Nors DI akto 16 straipsnio 1 dalis atitinka mūsų reikalavimą užtikrinti prieinamumą, teigdami, kad didelės rizikos DI sistemos privalo atitikti prieinamumo reikalavimus, mes vis tiek manome, kad būtų labai svarbu šiuos reikalavimus taip pat taikyti BPDI (bendrosios paskirties DI) ir nedidelės rizikos DI. Tai yra svarbu todėl, kad tai ką plačioji visuomenė laiko nedidele arba vidutine rizika, žmonėms su negalia, iš tikrųjų, gali būti didelė rizika.^{61 62}

Ypač apmaudu todėl, kad daugelio žmonių su negalia naudojamos DI priemonės, tokios kaip asmeniniai asistentai, rašytinės ar sakytinės kalbos programos, dirbtinis intelektas, apibūdinantis, kas yra pavaizduota iliustracijoje, balsu valdomi įrenginiai ir individualiai pritaikytos DI sistemos, yra priskiriamos BPDI ir nedidelės rizikos DI kategorijoms. Neįvedus privalomų prieinamumo reikalavimų šios priemonės neprivalės būti pritaikytos žmonėms su negalia, nebent joms būtų taikoma Žiniatinklio prieinamumo direktyva arba Europos prieinamumo aktas.

⁶⁰ [Access Now and others, 'Ensure Fundamental Rights Protections in the Council Position on the AI Act', 2023.](#)

⁶¹ [European Disability Forum. Disability Perspective on Regulating Artificial Intelligence. 2021 m. lapkričio 8 d., 6–8 psl. Žr. skyrių „Patikimas DI“ \(angl. 'Trustworthy AI'\).](#)

⁶² [European Disability Forum \(CDF\) and others, 'EU's AI Act Fails to Set Gold Standard for Human Rights', European Disability Forum, 2024 \[peržiūrėta 2024 m. spalio 8 d.\].](#)

11. Žodynėlis

Šį žodynėlį sudaro terminai, kurie, ENF nuomone, padės neturintiems specializuotų žinių geriau suprasti dirbtinio intelekto subtilybes. DI akte yra pateikti ne visų sąvokų teisiniai apibrėžimai, tačiau čia įtraukėme ir tuos, kurie jame yra.

Prieinamumas

- **Reikšmė:** DI sistemų kūrimas taip, kad jomis galėtų naudotis visi, įskaitant žmones su negalia.
- **Pavyzdys:** DI programinė įranga, kuri yra suderinama su ekrano skaitytuvais, skirtais silpnaregiams naudotojams.

DI (dirbtinis intelektas)

- **Reikšmė:** technologija, leidžianti mašinoms imituoti žmogaus elgesį, pavyzdžiui, priimti sprendimus, atpažinti kalbą, versti užsienio kalbas.
- **Pavyzdys:** tokie virtualūs asistentai, kaip „Siri“ ir „Alexa“, naudojantys DI, kad galėtų suprasti naudotojo komandas ir į jas atsakyti.

DI aktas

- **Reikšmė:** Europos Sąjungos teisės aktas, kuriuo reglamentuojamas DI sistemų naudojimas, siekiant apsaugoti žmogaus teises ir užtikrinti viešąją saugumą.

Raštingumas DI srityje

- **Reikšmė:** įgūdžiai, žinios ir supratimas, leidžiantys DI kuriančioms įmonėms, DI naudojančioms organizacijoms ir asmenims, kuriems DI sistemos daro poveikį, priimti informacija grįstus sprendimus dėl DI sistemų naudojimo bei suprasti DI teikiamas galimybes, keliamą riziką ir galimą žalą.

- **Teisinis apibrėžimas (DI akto 3.56 straipsnis):**

„Raštingumas DI srityje – įgūdžiai, žinios ir supratimas, leidžiantys tiekėjams, diegėjams ir asmenims, kuriems daromas poveikis, atsižvelgiant į atitinkamas jų teises ir pareigas pagal šį reglamentą, vykdyti informacija pagrįstą DI sistemų diegimą, taip pat didinti savo informuotumą apie DI teikiamas galimybes ir riziką bei žalą, kurią gali sukelti DI.“

DI tarnyba

- **Reikšmė:** Europos Komisijos padalinys, turintis patirties DI srityje ir atliekantis koordinatoriaus vaidmenį.

- **Teisinis apibrėžimas (DI akto 3.47 straipsnis):**

„DI tarnyba – Komisijos funkcija, skirta padėti įgyvendinti, stebėti ir prižiūrėti DI sistemas ir bendrosios paskirties DI modelius ir valdyti DI, numatyta 2024 m. sausio 24 d. Komisijos sprendimu; šiame reglamente daromos nuorodos į DI tarnybą laikomos nuorodomis į Komisiją.“

DI sistema

- **Reikšmė:** DI naudojanti mašina, skirta atlikti tokias užduotis, kaip prognozavimas, sprendimų priėmimas arba rekomendavimas.
- **Pavyzdys:** DI, naudojamas kreipimams dėl darbo rūšiuoti arba veidams atpažinti apsaugos kameroje.
- **Teisinis apibrėžimas (DI akto 3.1 straipsnis):**

„DI sistema – mašina grindžiama sistema, suprojektuota veikti įvairiais autonomijos lygiais, kuri po diegimo gali veikti prisitaikydama ir kuri, siekiant aiškių ar numanomų tikslų, iš gautos įvesties duomenų daro išvadą, kaip generuoti išvedinius, pavyzdžiui, predikcijas, turinį, rekomendacijas ar sprendimus, kurie gali turėti įtakos fizinei ar virtualiai aplinkai.“

Algoritmas

- **Reikšmė:** taisyklių arba veiksmų rinkinys, kuriuo vadovaudamasis kompiuteris atlieka užduotį.
- **Pavyzdys:** algoritmai nusprendžia, kokias reklamas matysite socialiniuose tinkluose.

(DI) šališkumas

- **Reikšmė:** reiškiny, kai DI sistema nesąžiningai teikia pirmenybę arba priima nepalankius sprendimus tam tikrų žmonių grupių atžvilgiu pagal tai, kaip ji buvo apmokyta arba kokius duomenis gavo.
- **Pavyzdys:** DI įdarbinimo priemonė, kuri dažnai atmeta žmonių su negalia kreipimus dėl darbo. Taip nutinka todėl, kad mokymo duomenys žmones, neturinčius negalios, laiko idealiu tinkamų kandidatų į darbo vietą standartu.

Biometrinė DI sistema

- **Reikšmė:** DI, nustatantis žmonių asmens tapatybę pagal jų fizines arba elgesio savybes, pavyzdžiui, veido bruožus, pirštų atspaudus arba balsą.

- **Pavyzdys:** veido atpažinimo funkcija gali būti naudojama telefonui atrakinti, o teisėsaugos institucijos ją naudoja, siekdamos nustatyti įtariamųjų tapatybę arba dingusių asmenų buvimo vietą.

- **Teisinis apibrėžimas (DI akto 3.34 straipsnis):**

„Biometriniai duomenys – po specialaus techninio apdorojimo gauti asmens duomenys, susiję su fizinio asmens fizinėmis, fiziologinėmis arba elgesio savybėmis, pavyzdžiui, veido atvaizdai arba daktiloskopiniai duomenys.“

Diegėjas

- **Reikšmė:** Organizacija arba asmuo, naudojanti(-s) kažkieno kito sukurtą DI sistemą.
- **Pavyzdys:** ENF savo svetainėje naudoja DI principu veikiančią pokalbių robotą, kad atsakytų į bendruosius klausimus apie savo politiką, darbą ir susisiekti su ENF darbuotojais būdus. Naudodamasis šia DI sistema, ENF tampa DI sistemos diegėju.
- **Teisinis apibrėžimas (DI akto 3.4 straipsnis):**

„Diegėjas – fizinis arba juridinis asmuo, valdžios institucija, agentūra ar kita įstaiga, naudojantys DI sistemą pagal savo įgaliojimus, išskyrus atvejus, kai DI sistema naudojama asmeniniais neprofesinės veiklos tikslais.“

Deleguotasis aktas

- **Reikšmė:** Europos Komisijos priimtas teisės aktas, kuriame yra nustatytos išsamesnės DI akto įgyvendinimo taisyklės.

Pagrindinės teisės

- **Reikšmė:** Europos Sąjungos teisinėje sistemoje pagrindinės teisės reiškia žmogaus teises, kurios yra saugomos pagal ES „konstituciją“, o konkrečiau – ES pagrindinių teisių chartiją. Tai yra įvairios žmogaus teisės, pavyzdžiui, į lygybę, prienamumą, privatumą ir laisvę būti nediskriminuojamiems, kurių privaloma laikytis, kai jos yra taikomos pagal ES teisės aktus.

Bendrosios paskirties DI modelis

- **Reikšmė:** DI modelis, kuris yra apmokomas, pasitelkiant didelį duomenų kiekį, ir gali veiksmingai atlikti daug skirtingų užduočių. Toks modelis yra laikomas pagrindine technologija, kurią galima integruoti į skirtingas programas.
- **Pavyzdys:** GPT-4 – tai bendrovės „OpenAI“ sukurtas DI modelis, naudojamas kaip pagrindinė technologija tokiose kitose programose, kaip „Be my AI“ ir „Microsoft Copilot“.

- **Teisinis apibrėžimas (DI akto 3.63 straipsnis):**

„Bendrosios paskirties DI modelis – DI modelis, įskaitant atvejus, kai toks DI modelis yra apmokomas pasitelkiant didelį duomenų kiekį taikant didelio masto savipriežiūrą, kuris yra itin bendro pobūdžio ir gali veiksmingai atlikti daug skirtingų užduočių, neatsižvelgiant į tai, kaip tas modelis yra pateikiamas rinkai, ir kuris gali būti integruotas į įvairias tolesnės grandies sistemas ar prietaikas, išskyrus DI modelius, kurie naudojami mokslinių tyrimų, plėtros ar prototipų kūrimo veikloje prieš tai, kai jie pateikiami į rinką.“

Bendrosios paskirties DI sistema

- **Reikšmė:** DI sistema, kuri yra grindžiama bendrosios paskirties DI modeliu ir kurią galima naudoti įvairiais tikslais – tiek atskirai, tiek integruojant į kitas DI sistemas.
- **Pavyzdys:** Programėlė „[Be my AI](#)“ – tai DI sistema, kurioje yra naudojamas bendrosios paskirties DI modelis, vadinamas GPT4, skirtas akliems apibūdinti rodomus vaizdus.
- **Teisinis apibrėžimas (DI akto 3.66 straipsnis):**

„Bendrosios paskirties DI sistema – DI sistema, kuri yra grindžiama bendrosios paskirties DI modeliu ir kurią galima naudoti įvairiais tikslais – tiek naudoti tiesiogiai, tiek integruoti į kitas DI sistemas.“

Didelės rizikos DI

- **Reikšmė:** DI sistemos, galinčios reikšmingai įtakoti žmonių gyvenimą, pavyzdžiui, naudojamos įdarbinimo metu, sveikatos priežiūros srityje arba teisėsaugoje.
- **Pavyzdys:** DI, priimančias sprendimą, ar žmogus gaus paskolą.

Nedidelės rizikos DI

- **Reikšmė:** DI sistemos, darančios minimalų poveikį žmonių gyvenimui, pavyzdžiui, naudojamos vaizdo žaidimuose arba el. pašto šlamšto filtravimui.

Mašininis mokymasis

- **Reikšmė:** DI tipas, kai kompiuteriai mokosi iš duomenų, kad pagerintų savo užduočių atlikimą.
- **Pavyzdys:** DI sistema, kuri laikui bėgant išmoksta vis geriau atpažinti veidus, parodant vis daugiau jų pavyzdžių.

Rinkos priežiūros institucija

- **Reikšmė:** valdžios institucija, įsipareigojusi užtikrinti, kad DI sistemos atitiktų teisės aktus ir nekenktų jos naudotojams.
- **Teisinis apibrėžimas (DI akto 3.26 straipsnis):**
„Rinkos priežiūros institucija – nacionalinė institucija, vykdanči veiklą ir taikanti priemones pagal Reglamentą (ES) 2019/1020.“

Tiekėjas

- **Reikšmė:** fizinis arba juridinis asmuo, kuriantis DI sistemą ir siūlantis kitiems ja naudotis.
- **Pavyzdys:** „OpenAI“ sukūrė „ChatGPT“, kurį gali naudoti kiekvienas žmogus. „OpenAI“ yra laikomas DI sistemos tiekėju.
- **Teisinis apibrėžimas (DI akto 3.3 straipsnis):**
„Tiekėjas – fizinis arba juridinis asmuo, valdžios institucija, agentūra ar kita įstaiga, kurie kuria DI sistemą arba bendrosios paskirties DI modelį arba nurodo kurti DI sistemą arba bendrosios paskirties DI modelį ir pateikia juos rinkai arba pradeda DI sistemą naudoti savo vardu ar su savo prekių ženklu už atlygį arba nemokamai.“

Apribota bandomoji reglamentavimo aplinka

- **Reikšmė:** kontroliuojama aplinka, kurioje įmonės su priežiūra gali išbandyti naujas DI technologijas, siekdamos užtikrinti jų saugumą ir etiškumą.
- **Teisinis apibrėžimas (DI akto 3.55 straipsnis):**
„Apribota bandomoji DI reglamentavimo aplinka – kompetentingos institucijos sukurta kontroliuojama sistema, kurioje DI sistemų tiekėjams arba galimiems tiekėjams suteikiama galimybė (kai tikslinga – realiomis sąlygomis) kurti, mokyti, patvirtinti ir išbandyti novatorišką DI sistemą ribotą laiką pagal apribotos bandomosios reglamentavimo aplinkos planą, prižiūrint reguliavimo institucijoms.“

Specialių kategorijų asmens duomenys

- **Reikšmė:** asmens duomenys, kurie yra itin slapto pobūdžio ir gali būti netinkamai naudojami, siekiant diskriminuoti asmenis. Tai gali būti informacija apie žmogaus rasę, sveikatą, politines pažiūras, religinius įsitikinimus, seksualinę orientaciją ir kitas intymias detales. Šių duomenų

apsauga yra labai svarbi, siekiant išvengti piktnaudžiavimo ir užtikrinti, kad su asmenimis nebūtų nesąžiningai elgiamasi arba kad jie nebūtų marginalizuojami.

- **Ryšys su kova su diskriminacija.** Šių specialių kategorijų asmens duomenų apsauga yra tiesiogiai susijusi su kovos su diskriminacija veiksmais. Apribojant prieigą prie tokios neskelbtinos informacijos ir jos tvarkymą, DI aktu yra siekiama išvengti šališkų sprendimų priėmimų ir veiksmų, galinčių pakenkti asmenims arba jų grupėms, o ypač žmonėms su negalia arba asmenims, priklausantiems mažumų bendruomenėms.

- **Teisinis apibrėžimas (DI akto 3.37 straipsnis):**

„Specialių kategorijų asmens duomenys – tai tam tikrų kategorijų asmens duomenys, nurodyti Reglamento (ES) 2016/679 9 straipsnio 1 dalyje, Direktyvos (ES) 2016/680 10 straipsnyje ir Reglamento (ES) 2018/1725 10 straipsnio 1 dalyje.“

(DI) skaidrumas

- **Reikšmė:** Užtikrinimas, kad DI sistemos būtų aiškios ir suprantamos, kad žmonės žinotų, kaip ir kodėl yra priimami atitinkami sprendimai.
- **Pavyzdys:** Bendrovė paaiškina, pagal ką jos DI nusprendžia, kurie kandidatai yra tinkami konkrečiai darbo vietai.

Nepriimtinos rizikos DI

- **Reikšmė:** DI sistemos, kurios yra uždraustos nes kelia rimtą pavojų žmogaus orumui, demokratijai arba pagrindinėms teisėms.
- **Pavyzdys:** DI sistemos, kurios manipuliuoja emocijomis, kad paveiktų darbe priimamus sprendimus.

12. Dokumento rengėjai

Šį dokumentą parengė: [ENF DI politikos pareigūnas Kave Noori](#), padedamas kolegų iš ENF sekretoriato, įskaitant Marine Uldry, Alejandro Moledo, Andre Felix ir Natalia Suarez.

Europos negalios forumas
Mundo Madou
Avenue des Arts 7-8 1210
Briuselis, Belgija
www.edf-feeph.org
info@edf-feeph.org

ENF pastangos skatinti ir stiprinti gebėjimus dirbtinio intelekto srityje nebūtų įmanomos be dosnių dotacijų, kurias gavome iš Europos dirbtinio intelekto ir visuomenės fondo.

European
**Artificial Intelligence
& Society Fund**